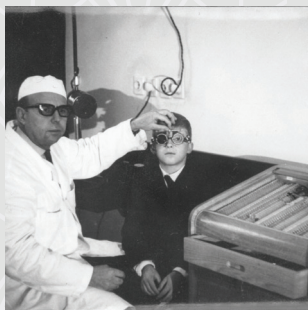

Publikacija ob 100. obletnici šole za slepe in slabovidne

Prvih 100 let šole za slepe: 1919-2019

PUBLIKACIJA
OB 100. OBLETNICI ŠOLE ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

PRVIH 100

LET ŠOLE ZA SLEPE: 1919–2019

Urednica: Sabina Šilc

Ljubljana, 2019

Prvih 100 let šole za slepe: 1919–2019

Urednica: Sabina Šilc

Lektorica: Tatjana Murn

Oblikovanje in prelom: Tanja Rudolf

Tisk: Tiskarna Oman, Kranj

Založnika:

- Arhiv Republike Slovenije in
- Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne, Ljubljana, 2019

Naklada: 50 izvodov

Prva izdaja

Tiskovina je brezplačna.

Naložbo financira: Arhiv Republike Slovenije

Ministrstvo za kulturo RS, Arhiv Republike Slovenije,
Sektor za elektronske arhive in računalniško podporo
Zvezdarska 1, Ljubljana, Slovenija

Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo,
inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne,
Langusova ulica 8, Ljubljana, Slovenija

Kazalo

UVODNA MISEL	5
<i>Sabina Šilc, univ. dipl. psih in druž. terapevtk, Center IRIS</i>	
PRAZNUJEMO	7
PRAZNUJEMO 100 LET	8
<i>mag. Nina Čelešnik Kozamernik</i>	
<i>Jera Svetek, prof. lik. um.</i>	
KAJ VSE SMO DELALI DO SEDAJ	21
SLEPI IN SLABOVIDNI V DRUŽBI VIDEČIH	22
<i>Nastja Strnad, dipl. etnolog in kulturni antropolog, dipl. inkluzivni pedagog</i>	
ZGODNJA OBRAVNAVA ZA SLEPE IN SLABOVIDNE OTROKE TER OTROKE Z OKVARO VIDNE FUNKCIJE	28
<i>dr. Mateja Maljevac</i>	
<i>Janja Hrastovšek, mag. prof. spec. in rehab. ped., tifloped. in spec. uč. težav</i>	
<i>Dragana Žunič, dipl. defektolog-tiflopedagog, dipl. oligofrenolog</i>	
RAZVOJ INKLUZIVNEGA IZOBRAŽEVANJA SLEPIH IN SLABOVIDNIH	33
<i>Tatjana Murn, prof. pedagog. in slov.</i>	
STROKOVNI CENTER ZA CELOSTNO PODPORO OTROKOM IN MLADOSTNIKOM Z OKVARO VIDA TER OTROKOM IN MLADOSTNIKOM S PRIMANJKLJAJI NA POSAMEZNIH PODROČJIH UČENJA	39
<i>mag. Nina Čelešnik Kozamernik, koordinatorica projekta</i>	
<i>Katjuša Koprivnikar, vodja projekta</i>	
PREHOD SLEPEGA/SLABOVIDNEGA UČENCA IZ OSNOVNE V SREDNJO ŠOLO	43
<i>mag. Nina Čelešnik Kozamernik</i>	
DOM VČERAJ IN DANES	47
<i>Dušan Škafer, univ. dipl. zgod.</i>	

DESETLETJE EVROPSKIH PROJEKTOV 51
Marija Jeraša, prof. ang. in fr. jezika

BRANJE IN BARVE 56
mag. Nina Čelešnik Kozamernik, certificirana Irlen presojevalka

»V TEM DOMU LUČ PROSVETE SIJE!« 63
Polona Koželj, prof. lik. um., samostojna bibliotekarka, Slovenski šolski muzej

VIZIJA ZA PRIHODNOST 71

OD ZAVODA ZA SLEPE DO CENTRA IRIS-100 LET RAZVOJA ŠOLE
ZA SLEPE IN SLABOVIDNE 72
Katjuša Koprivnikar, prof. šport. vzgoje, ravnateljica Centra IRIS

V SODELOVANJU 78

e-ARH.si: JAVNI e-ARHIV POD UPRAVLJANJEM SLOVENSKE
JAVNE ARHIVSKE SLUŽBE IN REŠITVE ZA RANLJIVE SKUPINE 79
doc. dr. Tatjana Hajtnik, univ. dipl. ing. rač. in inf.
Mojca Kosi, mag.

OPOMBA UREDNICE:

- **Avtorji člankov odgovarjajo za vsebino člankov in fotografij.**
- **Vsebina člankov odraža mnenja avtorjev.**
- **Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana se sedaj imenuje Center IRIS, Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje.**
- **Fotografije v publikaciji so del arhiva Centra IRIS in Arhiva Republike Slovenije. Vzorec na naslovnici in v začetku poglavij je pridobljen iz zbirke Adobe Stock 2020.**

UVODNA MISEL

Priprave na praznovanje 100-letnice organiziranega izobraževanja otrok z okvaro vida na Slovenskem smo začeli s pospravljanjem prostorov naše šole. V vsakem razredu, vsaki omari smo našli kakšen zanimiv odraz preteklosti, pričevanje minulih časov. Vse predmete in dokumente smo zbirali v Pionirski sobi*. Sledilo je dolgo obdobje pregledovanja in evidentiranja vseh arhivskih predmetov, ki smo jih nato predali v hrambo Slovenskemu šolskemu muzeju. Kustosi tega muzeja so zbirko ocenili kot zelo zanimivo in so pripravili razstavo »V tem domu luč prosvete sije«. Že samo urejanje in evidentiranje dokumentov nam je ponudilo celovitejši vpogled v delovanje naše ustanove v preteklosti, kot smo ga imeli do tedaj zato smo se povezali še z Arhivom Slovenije, kjer smo skupaj pregledali naše in njihovo gradivo. V hrambo smo jim predali predvsem listine, fotografsko in video gradivo. Tako smo zavarovali dediščino in omogočili vpogled vanjo širši javnosti. To je bilo obsežno delo, ki ga ne bi zmogli brez obeh ustanov. Seveda pa se takoj pojavi vprašanje, kako skrbeti za dokumentiranje našega dela sedaj in v prihodnje, saj nimamo določenega varuha dediščine, istočasno pa gre za izjemno zahtevno delo, saj je s pojavom novih tehnologij arhivskega materiala ogromno in je težko izluščiti, kaj bi zanimalo naše zanamce. V rokah neposvečenih pa obstaja velika verjetnost, da se bo gradivo uničevalo in bo morda ostalo le gradivo, ki ne bo ustrezno predstavilo sedanje dobe.

Ker je 100. obletnica res častitljiva, smo se odločili praznovati kar vse leto. O tem, kaj vse smo počeli, preberite v prvem članku. Izpostavila bi le vrh praznovanja, svečano akademijo pod pokroviteljstvom predsednika RS Boruta Pahorja, ki je bila 19. 9. 2019 v Slovenski filharmoniji, čeprav je bil vsak dogodek zanimiv in poseben. Skupina prispevkov želi prikazati najnovejšo zgodovino ustanove, takrat še imenovane Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana (ZSSM**). Takšna publikacija tudi ne more mimo pregleda trenutnega dogajanja v naši ustanovi. Natančneje se o tem lahko informirate v zborniku mednarodne strokovne konference Celostna obravnava vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida, ki smo jo s tem namenom organizirali v letošnjem letu. Zbornik nudi prerez znanja in delovanja v sedanjem času. Ob pogledu nazaj in v sedanji trenutek se zavemo tudi prihodnosti in naše odgovornosti zanj in temu je namenjen članek naše ravnateljice. Čisto na koncu publikacije je predstavitev projekta Arhiva Slovenije, ki se trudi, da bi ohranili dediščino pred propadom. Ni namreč dovolj, da so gradiva v varni hrambi. Najeda jih zob časa in jih je potrebno tudi tehnološko zavarovati.

Vse dogodke smo s skupnimi napori poleg rednega dela zmogli sodelavci Centra IRIS v sodelovanju z zunanjimi ustanovami. Vseh sodelavcev, ki so prispevali svoj kamenček v mozaiku, ne morem imenovati in se jim zahvaliti,

saj gre za množico ljudi.

Namen celoletnega dogajanja je bil Slovincem predstaviti življenje in delo naše ustanove in njenih uporabnikov. Nismo se pa zavedali, da bomo naredili še mnogo več. Ohranili in zaščitili smo dediščino in spoznali, da naše delo in posledično uspehi ne bi bili možni brez vseh naših predhodnikov, od katerih je marsikdo vse življenje posvetil temu delu. Naše spoštovanje do njihovega dela je toliko večje, saj vemo, kako kompleksno je naše delo kljub razvoju tehnologij in pripomočkov, ki jih oni niso imeli.

Ob pogledu nazaj na iztekajoče se jubilejno leto 2019 vidim, da smo opravili veliko in pomembno delo. Hvala vsem in vsakomur posebej.

Vseeno pa želim zaključiti s spodnjo anekdoto.

Kolegica Nina Čelešnik Kozamernik je bila ravno na porodniškem dopustu, ko se mi je zdelo, da je najprimernejši čas, da ji rečem: »Hej, kmalu bo 100-letnica obstoja naše šole, treba bo praznovati! Organizirava kaj skupaj?« No, ta 'kaj' je zrasel v 'nekaj zares velikega'. Začelo se je nedolžno z nekaj idejami, ki so prerasle v celoletni program, ki ga je morala najprej potrditi ravnateljica, da sva si upali z njim pred sodelavce. Na najino majhno presenečenje in veliko zadovoljstvo, so se nama pridružili in prevzeli organizacijo posameznih dogodkov.

Leto 2019 je bilo naporno, veselo, informativno, navdihujoče, povezujoče, polno velikih preskokov in vredno vseh naših prizadevanj.

Prvih 100 let razvoja ustanove je bilo uspešnih. Želim, da bo tudi naslednjih 100 let takih!

* Pionirska sobe je bil prostor, kjer so bili učenci sprejeti v Zvezo pionirjev Jugoslavije (ustanovljena 1942 in ukinjena 1990); tu so imeli tudi sestanke in nekaj omar, kjer so se ohranili dokumenti iz tega obdobja. Ker je bila ta soba zaradi vlage neprimerna za delo, je nismo preveč pospravljali in se je gradivo ohranilo. Ime sobe smo ohranili, jo obnovili in je sedaj namenjena sestankom strokovnih skupin.

** Kratica se pogosto pojavlja v dokumentih.

Sabina Šilc, univ. dipl. psih in druž. terapevtk, Center IRIS

PRAZNUJEMO

PRAZNUJEMO 100 LET

*mag. Nina Čelešnik Kozamernik
Jera Svetek, prof. lik. um.*

1919–2019

V letu 2019 smo obeleževali 100-letnico organiziranega izobraževanja slepih in slabovidnih v Sloveniji. To častitljivo obletnico smo praznovali vse leto in ji posvetili številne aktivnosti. Vrh praznovanja smo obeležili 19. 9. 2019 s slavnostno akademijo v Slovenski filharmoniji v Ljubljani.

ZGODOVINSKI PREGLED

Na slovenskem ozemlju se je organizirano izobraževanje slepih pojavilo ob koncu prve svetovne vojne. Za ustanovni datum Zavoda za slepe velja 13. 9. 1919, ko je deželna vlada imenovala člane njegovega kuratorija. V stotih letih od ustanovitve je zavod nekajkrat zamenjal ime in lokacijo. Najprej je domoval v Ljubljani, nato so ga leta 1922 preselili v Kočevje, tam so ga leta 1929 preimenovali v Zavod za slepo deco. V Ljubljano so ga ponovno preselili leta 1944. Po kratkem gostovanju v gluhonemnici mu je Ministrstvo za prosveto leta 1945 namenilo prostore zavoda De Notre Dame na Mirju, kjer se nahaja še danes. Po drugi svetovni vojni so zavod preimenovali v Zavod za slepo mladino.

Leta 1965 je bila zgrajena nova šolska stavba, ki je omogočala vpis večjega števila otrok. Ker so začeli sprejemati tudi učence z nekoliko več vida, so zavod preimenovali v Zavod za slepo in slabovidno mladino. Leta 2004 se mu je priključila srednja šola Centra slepih in slabovidnih iz Škofje Loke. Do novega preimenovanja je prišlo leta 2016, ko se je zavod preimenoval v Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne.

DOGODKI IN DEJAVNOSTI OB 100-LETNICI

JESEN/ZIMA

Posebna izdaja šolskega časopisa Naša misel

Ob 100-letnici šole slepih in slabovidnih v Sloveniji smo iz šolskega časopisa Naša misel izbrali nekaj zanimivih člankov od začetkov izhajanja časopisa do leta 2018 in pripisali kratek uvod. Časopis je izšel v običajnem tisku (127 strani), v povečanem tisku (199 strani) in v brajici.

Sodelovanje v oddaji Luč v temi

Dijakinja Centra IRIS, Mihaela Rojht, je o dogajanjih ob 100-letnici šole za slepe poročala na Radiu Ognjišče v oddaji Luč v temi.

Razstava tipank na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (avtorica razstave Nina Schmidt)

Jeseni 2018 smo tipanke razstavili v prostorih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport. Prejeli smo veliko pozitivnih odzivov na razstavo.

Zgodovina je del nas

22. novembra 1918 smo se spomnili dne, ko se je, skupaj z redovnico sestro Klaro-Franico Vrhunc iz avstrijskega Gradca, v Ljubljano pripeljala prva skupina dvajsetih slovenskih vojakov, ki so oslepeli na bojiščih prve svetovne vojne.

»Slovenski narod jih je sprejel slovesno. Vse postaje na progi, po kateri se je peljal vlak z vagonom vojnih invalidov, so bile okrašene s slovenskimi zastavami. Tudi vojaki so bili srečni, da se končno vračajo v domovino, zato so si vožnjo krajšali s prepevanjem slovenskih pesmi. Na postaji v Ljubljani jih je prisrčno sprejela velika množica ljudi, skupaj s predstavniki vojske in civilnih oblasti. Narodna vlada jim je za njihov nov dom začasno dodelila takratno belgijsko vojašnico. Tu je sestra Klara uredila učilnico in delavnico, kjer so jih začeli poučevati pisanja in branja Braillovega točkopisa, tipkanja na pisalni

stroj, igranja na citre ter poleg številnih drugih stvari še pletarstva in ščetarstva. Vse do tedaj organizirane oblike poučevanja slepih na slovenskem ozemlju ni bilo. Slovenski slepi otroci so imeli do prve svetovne vojne in med njo možnost izobraževanja le na različnih avstrijskih zavodih za slepe. To je pomenilo, da so se morali ločiti od staršev ter oditi v tujo deželo, kjer je pouk potekal v tujem jeziku. Ker se večina staršev ni želela ločiti od svojih otrok, jih je veliko ostalo doma. Največ tistih, ki so vendarle odšli na šolanje, je odšlo na Odilijin zavod v Gradec. Tam je skupino slepih slovenskih otrok poučevala sestra Klara. Med prvo svetovno vojno je oslepelo šestdeset slovenskih vojakov, katerih večina je bila napotena na Odilijin zavod v Gradcu, kjer je skrb za njihovo rehabilitacijo prevzela sestra Klara. Kljub domotožju, izraženem v številnih pismih domov, ter čedalje večji ozaveščenosti slovenske javnosti o slepih vojaki, so morali na svojo vrnitev počakati prav do konca prve svetovne vojne. Po njihovi vrnitvi so v belgijsko vojašnico postopoma prepeljali še tiste redke slovenske slepe otroke, ki so se šolali v Gradcu in v ostalih avstrijskih zavodih. Do uradne ustanovitve slovenskega zavoda za slepe je moralo preteči še nekaj manj kot deset mesecev.«

Francina Vrhunc (redovniško ime Klara). Slepe otroke je na Odilijinem zavodu v Gradcu poučevala od avgusta 1914. Velja za prvo slovensko učiteljico slepih oz. tiflopedagoginjo.

Razstava tipank v knjižnici Ig (avtorica razstave Nina Schmidt)

V mesecu septembru 2018 smo v knjižnici Ig predstavili 32 tipank. Tipanke so nastale v sklopu najrazličnejših potreb: nekaj jih je nastalo izpod rok zaposlenih v Centru IRIS, nekaj so jih izdelale študentke in profesorice v sklopu natečajev, diplomskih del in seminarskih nalog, nekaj tipank pa so izdelali tudi učenci različnih šol v sklopu pouka in podaljšanega bivanja.

Razstava tipank v knjižnici Prežihovega Voranca (avtorica razstave Nina Schmidt)

V torek, 2. oktobra 2018, smo odprli razstavo tipank v razstaviščnem prostoru knjižnice Prežihovega Voranca na Tržaški cesti v Ljubljani. Razstava je bila na

ogled in otip cel mesec oktober.

Šahovski turnir

V soboto, 6. oktobra 2018, se je 8 šahistov pomerilo na turnirju Centra IRIS ob 100-letnici šolanja slepih in slabovidnih v Sloveniji. Videči so za spremembo igrali s prevezami. Bilo je prijetno, zabavno in borbena.

Zaključno srečanje projekta OPEYE (22. in 23. november 2018)

V jubilejnem letu smo v Centru IRIS gostili partnerje projekta Opeye (Open and portable software library for rapid eye tracking). To je bilo zadnje delovno srečanje v dvoletnem projektu (2017–2018) v okviru evropske sheme Erasmus+ KA2. Raziskovali smo povezavo med slabovidnostjo in tehnologijo za sledenje pogleda (eye tracking) ter razvijali programsko knjižnico za nadaljnje aplikativne rešitve.

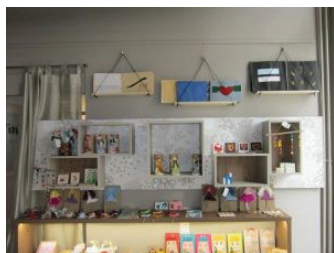
Predlagatelj projekta je bil Institut pour Déficients visuels iz Luksemburga.

V projektu smo sodelovali: Institut pour Déficients visuels, Legal del Filo d'Oro Onlus, Fundacion ASPAYM Castilla y Leon, Polytechnika Waszawska in Center IRIS.

Razstavo tipank v Info 65+ (avtorica razstave Nina Schmidt)

Decembra 2018 smo organizirali razstavo tipank v Info 65+ na Stritarjevi ulici v strogem centru mesta Ljubljane.

Tipanke v knjižnici Škofljica (avtorica razstave Nina Schmidt)

V januarju in februarju 2019 smo razstavljali tipanke v knjižnici Škofljica. Poleg tipank so bili razstavljeni tudi likovni izdelki učencev in učiteljev Centra IRIS ter udeležencev mednarodnega kreativnega tabora, ki se je odvijal avgusta 2018 v Centru IRIS.

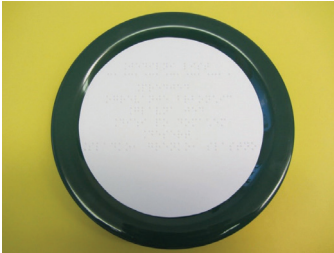
Večerja v temi

Projekt »slepi natakak« smo v Zavodu za slepo in slabovidno mladino začeli na pobudo Maje Murenc, ki se je na potepu po Izraelu, v iskanju lokalnih gurmanskih specialitet v Tel-Avivu, znašla v restavraciji, kjer so ji postregli slepi natakarji. »V trenutku, ko sem bila ponovno na svetlobi, se mi je posvetilo: to bi lahko odprli tudi v Sloveniji!« Ko se je vrnila v Slovenijo, je stopila v

kontakt z Zavodom za slepo in slabovidno mladino in povedala: »Loins klubi želimo odpreti restavracijo v popolni temi, kjer bi stregli slepi natakariji. Ta projekt ne bi prinašal klica na pomoč, ampak ravno nasprotno. Želimo privabiti videče goste, ki bi preko večerje v temi bolje spoznali svoje čute in partnerje. Pomembno je, da se na takem dogodku čim bolj zabavamo in spoznavamo še ostale 'štiri' čute.«

Damijana Dušak, dolgoletna učiteljica na Centru IRIS, je vodja Večerij v temi. Njene besede so: »Želja vseh sodelujočih v projektu 'Večerja v temi' je bila, da bi družba prepoznala, da ob ustrezni pedagoški pomoči, prilagojenem okolju in zaupanju v sposobnosti, slepi lahko opravljajo poklice, ki so rezervirani za videče.«

Restavracija v temi ponuja osebno izkušnjo s slepoto. Gre za enourno predstavitev uživanja hrane in pijače v popolni temi, brez temnih očal. To je prvi poskus v Sloveniji, ki teče že šesto leto, na leto pa postrežemo približno 200 večerij. Podobne eksperimente že kar nekaj časa izvajajo po vsem svetu.

Razstava tipank na Pedagoški fakulteti v Ljubljani (avtorica razstave Nina Schmidt)

Marca 2019 smo v galeriji Pedagoške Fakultete v Ljubljani razstavili tipne slikanice v okviru razstave Vizualne in tipne simulacije za otroke s težavami vidnega zaznavanja bolnišničnega oddelka Vrtca Vodmat Ljubljana.

Skupna delavnica

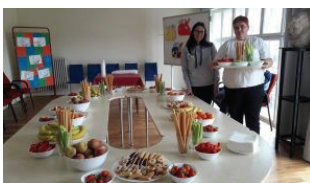
V soboto, 11. maja 2019, smo organizirali prvo skupno delavnico za slepe in slabovidne otroke in mladostnike ter njihove starše od vrtca do osnovne šole, kjer smo ustvarili tudi napis 100 – za okrasitev Plečnikove dvorane.

POMLAD/POLETJE

Pohod 100 slepih in slabovidnih po Ljubljani (15. maj 2019)

Na pohod 100 slepih in slabovidnih se nas je podalo 158. Nas ne ustavi nič, še najmanj pa dež. Začeli smo z glasbenim programom, nastopili so Duo SIMI, Mia Koritnik, Benjamin Škrab ter Pevski zbor centra IRIS, nadaljevali z akcijo 'Podarimo si brajevo knjigo', kjer je bilo možno izmenjati oz. vzeti brajeve knjige, stojnicami z izdelki naših učencev ter prodajo jubilejne številke šolskega časopisa. Pohod smo pričeli z učenjem orientacije, deljenjem prevez in palic (tistim, ki so se za to prijavili), okusno malico in točno ob 17.00 krenili na pot po Ljubljani. V Mestni hiši nas je sprejel, pogostil in pozdravil tudi župan Mestne občine Ljubljana, gospod Zoran Jankovič. Sklenili smo, da bomo s tovrstnimi pohodi še nadaljevali.

Strokovna konferenca z naslovom Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida – srečanje strokovnjakov (16. in 17. maj 2019 v Centru IRIS)

16. in 17. maja 2019 smo organizirali strokovno konferenco z mednarodno udeležbo »Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida – srečanje strokovnjakov«. Strokovne konference se je udeležilo 86 ljudi, ki so lahko poslušali 49 različnih referatov.

Zbornik strokovnih člankov *Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida*

Zbornik smo izdali ob organizaciji strokovne konference z mednarodno udeležbo z naslovom »Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida – srečanje strokovnjakov«. »Človek se ne rodi z vsem znanjem tega sveta, lahko pa mnogo tega pridobi, če le hoče.« (Besede organizatorke konference in urednice zbornika mag. Nine Čelešnik Kozamernik.) In kot rezultat tega je nastal zbornik.

Zbornik strokovnih prispevkov ima 502 strani, v njem pa je svoje članke predstavilo 57 avtorjev.

MDVI Euronet, dvodnevni dogodek s predstavniki iz več kot desetih evropskih držav

29. in 30. maja je v Centru IRIS potekalo letno srečanje predstavnikov ustanov, ki se povezujejo v strokovnem združenju MDVI Euronet. To so ustanove, ki delujejo na področju izobraževanja oseb z okvaro vida s poudarkom na tistih z dodatnimi motnjami. Namen združenja je izmenjava znanj in dobrih praks med sodelujočimi ustanovami, tu se rodijo tudi ideje za nove projekte. V preteklosti so tako nastali uspešni projekti, katerih pomemben partner je bil tudi Center IRIS, npr. OPTIC, STEP UP, EDUCARE, SMILE!

Naša ustanova je bila povabljena, da se združenju priključi leta 2012. Ponosni smo, da smo lahko ob naši stoletnici prvič gostili predstavnike partnerskih ustanov.

Srečanja so se udeležili predstavniki iz 9 držav, in sicer: The Royal Blind School, Škotska UK, Statped Department of Visual Impairment, Norveška, Valteri, Finska, Royal Dutch Visio, Nizozemska, ChildVision, Irska, Budapest School for the Blind, Madžarska, High School for Visually Impaired in Prague (GOA), Češka, Lega del Filo d'Oro, Italija in Center IRIS, Slovenija.

Mednarodne športne igre za slepo in slabovidno mladino

Med 31. majem in 3. junijem 2019 smo v Centru organizirali Mednarodne športne igre, ki so se jih udeležili tekmovalci iz štirih držav in Slovenije. Udeleženci iger so bili slepi in slabovidni mladostniki ter njihovi spremljevalci. Športniki so tekmovali v petih športih: showdownu, goalballu, kolesarjenju v tandemu, plavanju in atletiki. Na dogodku so bila prisotna številna nepogrešljiva imena na področju vrhunškega športa slepih in slabovidnih: Sandi Novak, Roman Kejžar, Peter Zidar, Tanja Oranič, Gregor Habjan, Ivan Vinkler, Matej Ledinek, Gregor Gračnar.

International Sports Games for Visually Impaired Youth – Ljubljana 2019

5 SPORTS

5 COUNTRIES

7 DIFFERENT TEAMS

20 SPORTS DISCIPLINES

MORE THAN 50 ATHLETES

MORE THAN 70 PARTICIPANTS

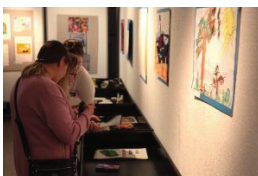
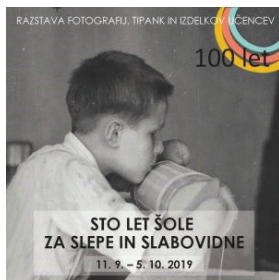
JESEN 2019

Razstava tipank v Murski Soboti (avtorica razstave Nina Schmidt)

V pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota smo imeli septembra 2019 razstavo tipank. Večino tipank so naredile študentke pod okriljem prof. Aksinje Kermauner, ki so tipanke podarile knjižnici Centra IRIS.

Razstava Sto let šole za slepe in slabovidne v Sloveniji (11. september–5. oktober 2019), avtorji razstave: Dušan Škafar, Nastja Strnad, Nina Schmidt, Jera Svetek

11. 9. 2019, ob 18. uri smo v Zgodovinskem atriju Mestne hiše v Ljubljani na Mestnem trgu otvorili razstavo Sto let šole za slepe in slabovidne v Sloveniji. Razstava je obiskovalce s fotografskim in video gradivom popeljala skozi stoletno zgodovino prve izobraževalne ustanove za slepe in slabovidne v slovenskem prostoru. Poleg tega so bile razstavljene še tipanke, knjige za urjenje tipnega zaznavanja oseb z motnjo vida, ter likovni izdelki učencev Centra IRIS, ki so nastali pod mentorstvom Nine Schmidt in Jere Svetek. Za kulturni program na otvoritvi je poskrbel pevski zbor učencev Centra IRIS pod mentorstvom učiteljice Neve Laščak, razstavo pa sta otvorila župan Mestne občine Ljubljana, gospod Zoran Jankovič in ravnateljica Centra IRIS, gospa Katjuša Koprivnikar.

Svečana akademija ob 100-letnici

Zaključni dogodek celoletnega praznovanja stoletnice šole za slepe in slabovidne v Sloveniji smo organizirali v četrtek, 19. 9. 2019, ob 19.00, v Slovenski filharmoniji v Ljubljani.

Dogodka se je udeležilo 391 ljudi, med njimi bivši in zdajšnji učenci, učitelji ter delavci Zavoda/Centra IRIS z družinami ter prijatelji in podporniki slepih in slabovidnih. Dogodek je potekal pod častnim pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja.

Kulturni program so sestavljali glasbeni in pevski nastopi, skeči. Nastopili so: zbor Centra IRIS (Gregor Frumen, Damjan Vizjak, Tim Krebs, Nejc Zarnik, Tadej Jamnik, Tian Kovačič, Klara Podobnik, Pika Topolnik) pod vodstvom učiteljice Neve Laščak, Mia Koritnik, Sebastjan Kamenik, Aleš Hadalin, Mila Vučko, Rikardo Janjoš, Benjamin Škrab, Klara Podobnik, Karin Grom, Zoran Škrinjar, Metka Pavšič in Zdravko Zupančič.

Z govorom so nas pozdravili: gospa Martina Vuk Godina, državna sekretarka na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije, varuh človekovih pravic, gospod Peter Svetina, dolgoletni ravnatelj v pokoju, gospod Stane Florjančič in ravnateljica Centra IRIS, gospa Katjuša Koprivnikar.

»Da bi uspeli, morate biti pripravljeni, da zgrabite priložnost, ko se pojavi. Zapomnite si, da se štiri stvari nikoli ne vrnejo: izgovorjena beseda, izstreljena puščica, življenje, ki je minilo in zamujena priložnost.« Ta misel Og Mandine, avtorja inspiracijskih knjig, je bila tista, na katero nas je v svojem slavnostnem govoru opomnila ravnateljica Centra IRIS, gospa Katjuša Koprivnikar.

»Na to, kako pomembno je izobraževanje za slepe in slabovidne, je bilo izrečenih že mnogo besed in izstreljenih mnogo puščic. Včasih so besede preslišane ali napačno razumljene, puščice pa zgrešijo cilj oz. letijo v prazno. Pri vsem tem pa je pomembno le to, da se ne vdamo ali obupamo in smo pripravljeni na priložnosti, ki se nam ponujajo. Obstoj šole za slepe in slabovidne je bil zaradi različnih družbenih razmer v državi večkrat na preizkušnji, a vedno znova je vodstvu uspelo prepričati odgovorne, da slepi in slabovidni potrebujejo svojo šolo, ki bo ustvarjala priložnosti za usvajanje znanj, veščin za samostojno življenje ter delo. Napredek in razvoj sodobne družbe danes slepim in slabovidnim omogočata neprimerno boljše možnosti za življenje, a njihove potrebe ostajajo enake kot pred 100 leti:

»Biti vreden zaupanja, spoštovan in imeti priložnost.«

Zaupanje, spoštovanje, odgovornost in sodelovanje, so vrednote, na katerih temelji delovanje Centra IRIS in so nam v pomoč pri odločanju o razvoju šole, razvoju programov, poučevanju slepih in slabovidnih, dela s starši ali odpiranju centra navzven. Zaupanje in spoštovanje gradimo na visoko strokovno usposobljenem kadru, ki znanja pridobiva predvsem v tujini ter na odprti komunikaciji.

Danes Center IRIS ni več le šola, je mnogo več. Je Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne. Je prostor, ki je odprt za vsakogar, ki potrebuje pomoč, podporo, nasvet ali informacijo. Je prostor, kjer si slišan in spoštovan. Pri ustvarjanju takih pogojev nas podpirajo tudi na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, Varuh človekovih pravic in mesto Ljubljana, v katerem delujemo in ustvarjamo. Posebna zahvala pa gre vsem podpornikom, prijateljem in donatorjem, ki podpirajo tako posamezne otroke in mladostnike kot Center IRIS.

Zavedamo se, da smo kot edina vzgojno-izobraževalna ustanova v Sloveniji za slepe in slabovidne odgovorni za nadaljnji razvoj programov pomoči in podpore, ki bodo vplivali na kvaliteto življenja slepih in slabovidnih. Naš cilj je: končno postati Strokovni center za pomoč in podporo slepim in slabovidnim, ki bo omogočal celostno podporo, razviti in izvajati srednješolske programe, ki bodo omogočali boljše zaposlitvene možnosti (turistični tehnik); razviti in izvajati vzgojno-izobraževalni program za gluho-slepe; ustanoviti stanovanjske skupine, zaposlitveni center in podjetniški inkubator.

Zgodovinski zapisi o razvoju šole za slepe nas spomnijo, da je uspeh odvisen od sodelovanja, zato si želim, da bi tudi ob naslednji visoki obletnici zanamci v naših zapisih prepoznali moč sodelovanja vseh, ki smo odgovorni, da ustvarjamo in zgrabimo ponujene priložnosti.«

(Del govora ravnateljice Centra IRIS, gospe Katjuše Koprivnikar dne, 19. 9. 2019, v Slovenski filharmoniji, ob praznovanju 100-letnice šole za slepe in slabovidne.)

Razstava tipank na Gimnaziji in srednji šoli Rudolfa Maistra Kamnik (avtorica razstave Nina Schmidt)

14. oktobra 2019 smo na Gimnaziji in srednji šoli Rudolfa Maistra Kamnik v okviru razstave Vizualne in tipne stimulacije za otroke s težavami vidnega zaznavanja razstavili tipanke.

Slovenski šolski muzej – razstava ob 100-letnici šole za slepe in slabovidne “V tem domu luč prosvete sije!” (odprtje razstave 21. novembra 2019 ob 18.00)

V Slovenskem šolskem muzeju so se odzvali vabilu in pripravili razstavo z naslovom “V tem domu luč prosvete sije!”. Zasnova razstave temelji na konceptu zavoda: skrb za slepe in slabovidne otroke od predšolskega starostnega obdobja do zaključka srednješolskega in poklicnega izobraževanja. Uvodni del razstave obiskovalca s pomočjo časovnega traku seznanja s poglobljenimi mejniki v zgodovinskem razvoju zavoda. Sledi osrednji del razstave, kjer so v treh tematskih sklopih: predšolsko obdobje, osnovnošolsko obdobje ter srednješolsko in poklicno izobraževanje na ogled predmeti, fotografije in citati, ki pričajo o iznajdljivosti in temeljiti skrbi za izobrazbo slepe in slabovidne mladine. Na koncu razstave je obiskovalec povabljen skozi “vrata v prihodnost”, ki spodbujajo k razmisleku o tem, v kakšno družbo vstopajo osebe s slepoto in slabovidnostjo po končanem izobraževanju, kaj jim družba nudi in kakšna prihodnost jih čaka.

“V tem domu luč prosvete sije!” (Arhiv Republike Slovenije, Arhiv Republike Slovenije)

NAMESTO KONCA

Roman Brvar, dolgoletni učitelj slepih in slabovidnih, profesor zgodovine in geografije, je dejal: »Ko damo otrokom možnost, nastane neskončni prostor »Zakaj-ev?«, v zadovoljstvo učitelju in otroku.« Naj bo v prihodnosti šolanja slepih in slabovidnih čim več otroških »Zakaj-ev?«, mi vsi, ki jim na ta vprašanja odgovarjamo, pa imejmo v mislih: »Zato, ker si želimo znanje, napredek in boljšo prihodnost za vse«. O tem, če nam je to uspelo, pa ob prihodnjem praznovanju ...

KAJ VSE SMO DELALI DO SEDAJ

SLEPI IN SLABOVIDNI V DRUŽBI VIDEČIH

Nastja Strnad, dipl. etnolog in kulturni antropolog, dipl. inkluzivni pedagog

Oko je čutilo ali organ vidu, najpopolnejšemu, najzaneslivejšemu in najplemenitejšemu čutu človeškemu. Ž njim občujemo največ in najbolj z zunanjim svetom. »Vitam dat, qui lucem« (Rakež, Jožef: 1892). Tako je začel z zapisom o fiziologiji očesa in njegovem delovanju dr. Jožef Rakež, zdravnik in pisatelj, v Ljubljanskem Zvonu. Med drugim je zapisal še: »Zdi se nam, da se nam vsa notranjost človekova razodeva v pogledu. In to imenujemo »dušo« v očesi ... Pri starih narodih je bila splošno ukoreninjena misel, da skrivnostna moč očesa izvira iz izžarivanja nekove tvarine, ki se iz možganov, sedeža duši, izliva v oči.« Nadaljuje, da je seveda to sodobna medicina že zavrgla.

Že v celotnem zapisu dr. Rakeža je mogoče najti kar nekaj prepričanj o vidu, ki bi jim danes lahko oporekali. V preteklosti in še danes so prisotni stereotipi zlasti o slepoti, zaradi katerih so ljudje prepričani, da slepi bolje slišijo, da imajo posluh ... Nekdaj so ljudje menili, da imajo slepi celo nadnaravne sposobnosti, ali pa da je slepota kazen za neki storjen greh. Tudi odnos družbe do slepih in slabovidnih se je skozi zgodovino spreminjal in v različnih kulturah so imeli slepe za vidce v prihodnost, drugje so jih izpostavili in zavrgli kot neuporabne člane družbe. Pri starih Grkih so slepe otroke nižjih slojev zavrgli, morda so jih uporabili za veslače na galejah, medtem, ko so slepi iz višjih slojev postali učitelji. (Popovič, 1986) Prav tako so Judje slepe uporabili za domače učitelje in prijelo se jih je tudi ime »košare znanja«. (Zovko, 1995) V srednjem veku so slepi pogosto beračili, nameščeni so bili po samostanih in takoimenovanih aziliih, ustanovah, kjer so lahko našli zatočišče. (Janežič Mikeš, 1969)

Kot pomembne za spremembo položaja slepih in slabovidnih v družbi, štejemo dogodke:

- ustanovitev prve šole in delavnice za slepe leta 1784. To je bilo delo Valentina Haüya, znanstvenika, pedagoga in človekoljuba. Nanj je med drugimi izkušnjami vplivala tudi razprava filozofa in enciklopedista Denisa Diderota, *Lettre sur les aveugles* (Pismo o slepih). Potem so postopoma začeli ustanavljati šole za slepe tudi po drugih evropskih mestih.
- francoska revolucija in z njo ideja, da smo vsi ljudje rojeni enaki in imamo enake možnosti,
- uveljavitev braillove pisave sredi 19. stoletja. (Janežič Mikeš, 1969)

Pri nas je od začetka 20. stoletja, sprva andragoško, saj je šlo za oslepele vojne invalide, nato pedagoško izobraževanje slepih, strmo napredovalo.

Danes strokovni delavci Centra IRIS ugotavljamo, da je pridobivanje akademskih znanj zelo pomembno, še zdaleč pa ne gre zanemariti spretnosti, ki jih slepi in slabovidni potrebujejo za vsakdanje življenje in s tem tudi socialnih spretnosti. To so vedeli že naši predniki, učitelji slepih in slabovidnih iz preteklega stoletja.

V svoji magistrski nalogi sem skušala predstaviti ovire slepih in slabovidnih pri vključevanju v družbo z vidika njih samih ter strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, ki so z njimi povezani. V nadaljevanju pa povzemam ugotovitve magistrske naloge z naslovom *Ovire pri vključevanju slepih in slabovidnih v družbo*.

Da se najprej poskušamo vživeti v doživljanje družbe za slepega, je potrebno zamižati in si predstavljati, kako okoli naših ušes šumi veliko glasov. Slepi v pogovoru z omizjem več nepoznanih oseb težko sodeluje. Težko namreč razbere, kdaj nekdo čaka na njegovo besedo, če ni konkretno izzvan z imenom, kdaj se lahko med pogovorom vključi, ker ne vidi obrazne mimike in pogledov sogovornikov, ki medtem švigajo med videčimi. Zato sledi tudi težko razbere, kdaj imajo udeleženci družabnega omizja dovolj poslušanja ali pa, če se navzoči strinjajo s tem, kar on govori ... Niti ne dobi prvih podatkov o sogovorniku, koliko je star, kakšnega videza je ...

Biti slep ali slaboviden v današnji družbi, ki temelji na vizualnih informacijah, in je vpeta v hiter tempo življenja, nikakor ni praktično. Ovire pri vključevanju slepih in slabovidnih so precej podobne, le da so pri slepih še izrazitejše. Obstajajo pa tudi razlike med ovirami slepih in slabovidnih pri vključevanju v družbo.

Večina slepih je sprijaznjenih s svojo slepoto, predvsem tisti, ki od ne vidijo od rojstva. Pri drugih pa želja po »videti« še ostaja, a so se situaciji privadili, se ji prilagodili. Zasediti je nekaj strahu pri tistih osebah, ki imajo ostanek vida, da bi tega izgubili. Če vedo, da gre za možnost okvare vida, ki je dedna, oklevajo tudi pri vzpostavitvi družine. Slepi se pogosto srečujejo z občutkom nesvobode in pogosto nimajo nadzora nad situacijo, ker ne vidijo. Pri nakupovanju, prevozih, tudi družabnem življenju, so pogosto vezani na neko pomoč. Lahko je neprijetno, če so obvezani, da ta prihaja s strani prijatelja, družinskega člana, še toliko bolj neprijetno pa je, če morajo pri tem zaupati spremljevalcu, neznanecu. Vnaprejšnje napovedovanje aktivnosti in organizacija življenja, ki sta zanje neobhodno potrebna, ubijata siceršnjo spontanost in svobodo, ki bi jo imeli, če bi videli. Slepi, s katerimi smo govorili, so bili dobro sprejeti s strani staršev in so odraščali v ljubečem okolju, čeprav so bili sprva morda očetje bolj zadržani, oz. so postopoma sprejemali dejstvo, da ima njihov otrok okvaro vida. Nekateri so v družini doživljali zaščitništvo s strani mame, sorodstva. Nekateri slepi in slabovidni so opazili razliko v vzgoji, ki naj bi bila pri njih mehkejša kot pri sorojencih, drugi so trdili, da starši pri vzgoji otrok niso delali razlik. Prijateljstva imajo slepi in slabovidni tako z videčimi kot s slepimi in slabovidnimi (odvisno tudi od tega, kje so se šolali - ali na Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana ali v večinski šoli). V redni šoli ali

vrtnu večina slepih tudi ni imela prijateljev med vrstniki. Videče prijatelje so pridobili kasneje, v času šolanja ali v okolici doma. Med videčimi, slepimi in slabovidnimi prijatelji ne delajo razlik, res pa je, da so določene teme, ki jih delijo bolj slepi med seboj ali slabovidni med sabo, saj se lahko z njimi poistovetijo. Slepi se lažje učijo praktičnih stvari od slepe osebe, npr. kako kaj postoriti v kuhinji, saj jim slepa oseba to predstavi s svojega, torej njihovega vidika. Tu bi lahko rekli, da je slabovidnim kljub vsemu lažje vstopati v družbo videčih, čeprav nastajajo zadrege (npr. naročiti hrano in ne videti, kaj piše na drobnem tisku jedilnika, strmeti v artikle na prodajnih policah in iskati artikle, da se okolica sprašuje, kaj je narobe s tem kupcem, ker pač ni opaziti, da je oseba slabovidna. Tudi slabovidni so vezani na uporabo javnega prevoza ali uporabo spletne mreže prevozi.org, imajo omejitve pri iskanju poklica ...).

Naj na tem mestu dodam, da je obdobje odraščanja za slepe, pa tudi slabovidne, težko v smislu vključevanja v družbo. Kot otroci so omejeni pri tekanju in raziskovanju okolice. So počasnejši, večkrat se morda poslužujejo, zlasti slepi, iger vlog, domišljijjskih pripovedi. Ponavadi je slepim dovolj, če imajo že enega prijatelja, vendar tu obstaja nevarnost, da se nanj pretirano osredotočijo in želijo s prijateljve strani preveč pozornosti. Včasih ne znajo prav tolmačiti prijateljstva. Nekateri slepi otroci, kot se je izkazalo, so razumeli, da je njihov prijatelj tisti, ki jim pomaga, ko kaj potrebujejo, pa čeprav se z njim niso nikoli igrali. Konec osnovne šole in v srednji šoli mladi iščejo svoj prostor v družbi, raziskujejo različna področja življenja, brez starševskega nadzora. Slepi in tudi slabovidni so pri tem nekoliko depriviligirani, saj so po navadi starši v to dogajanje bolj vpeti, kar mladostnikom seveda ni všeč. Slep, tudi slaboviden, za eno noč zabave zunaj porabi veliko več energije kot njegov videči vrstnik. V klubih je glasna glasba, prostori so zatemnjeni. To nekomu, ki ne vidi ali vidi slabo, predstavlja problem: ob glasni glasbi se ne more pogovarjati, v množici lahko izgubi spremljevalca, ne vidi, kaj mu kdo sporoča s kretnjami, če je sam alkoholiziran, lahko izgubi nadzor nad seboj, mora pa vendar vedeti, kdo bo šel z njim domov, kako bo šel domov, lahko tej osebi, s katero gre, tudi zaupa ... Vse to je stvar dodatne organizacije. Poleg tega si v šoli težko dovoli, da ne bi redno sledil pouku in vestno izpolnjeval nalog, saj bi v primeru daljše odsotnosti oz. neangažiranja na tem področju potreboval veliko več časa, da bi nadomestil zamujeno snov kot njegov videči vrstnik.

Tako za slepe kot slabovidne so težki prehodi med posameznimi izobraževalnimi ustanovami, zanje je tudi manjša izbira programov, če upoštevamo praktičnost in možnost zaposlitve. Na fakulteti nekateri niso imeli težav s profesorji ter prilagoditvami in vključevanjem, drugi so poročali o nerazumevanju njihove situacije s strani profesorjev. Težave, ki jih nismo posebej izpostavljali, se seveda pojavljajo tudi na področju zaposlovanja, saj so delodajalci po večini odklonilni do zaposlovanja slepih, pa tudi slabovidnih. Kar daje občutek nepravilnosti in podcenjevanja, je nepripravljenost delodajalcev ali profesorjev, da bi slepi, včasih tudi slabovidni osebi sploh dopustili, da pojasni svoje razloge za določen izbor dejavnosti, da pojasni svojo situacijo, ali da pokaže, kje je morda strah zaradi njihove drugačnosti ter

splošne predstave o neučinkovitosti slepih in slabovidnih odveč, kje in kako pa je mogoče ovire, ki jih imajo pri delu slepi in slabovidni, presegati.

Zadrega pri vključevanju v družbo slepi, kot sami pravijo, nimajo, pri tem pa se zavedajo, da jim marsikatera informacija uide, saj ne vidijo neverbalne komunikacije (obrazne mimike, gestikuliranja). Težave imajo tudi s prepoznavanjem starosti sogovornika ali z umestitvijo že poznanega glasu (s priklicem tega, kam spada). Marsikdaj je mogoče klimo v družbi oceniti po glasovih, ki izdajajo razpoloženje in zaželenost. Med večje ovire slepi, pa tudi slabovidni, štejejo mobilnost, torej orientiranje po mestu – vezani so na poznane poti in uporabo javnega prevoza, avtobus, vlak. Pogosto se poslužujejo prevozov na spletni strani Prevozi.org, saj je to za daljše relacije cenejše kot avtobus, vlak ali taksi. Prav tako se je z vozniki mogoče domeniti za vožnjo do doma, če je dovolj blizu. Vožnja z mestnim avtobusom je lahko zelo neprijetna, sploh v času gneče, vozniki včasih ne povedo številke, vrata te lahko priprejo, nekateri mimoidoči želijo »pretirano« pomagati ... Sicer so slepi in slabovidni vezani na prevoz, ki jim ga z osebnimi avtomobili nudijo vozeči v družini. Manjša mesta so slabše urejena in prilagojena za slepe kot večja. Ena izmed njihovih ovir je lahko tudi, da ne prosijo za pomoč, takrat ko jim je ta potrebna. Kot pomembno postavko pri vključevanju v družbo smo omenili samostojnost, ki je v veliki meri povezana z gospodinjstvom. Nekateri so pri gospodinjskih opravilih, sploh kuhanju, spretni, drugi manj, vse pa je odvisno od motiviranosti na tem področju. Nekaterim kuhinja predstavlja ustvarjalni prostor, drugim, predvsem ženskam, pa središče domačnega vzdušja, kar je pomembno, če želimo ustvariti družino. Obvladovanje gospodinjstva vpliva tudi na samozavest, to pa na lažje vključevanje v družbo. Šport je področje, kjer so slepi lahko aktivni, sicer ne povsod, včasih pa vendar s pomočjo nekaterih prilagoditev. Spremljanje športa po televiziji je za marsikaterega slepega družabno doživetje, kjer je veliko odvisno tudi od kakovosti komentatorja, vsekakor pa so bili sodelujoči v raziskavi za magistrsko delo mnenja, da jih spremljanje športa (nogomet, zimski športi, košarka, formula ena ...) in udejstvovanje pri športu (plavanje, tek, kolesarjenje, pohodništvo, športi slepih – goalbal, showdown ...) povezujeta med seboj ter s slabovidnimi in videčimi. Pri filmih so vezani bolj na slovenske filme, veliko pa je odvisno tudi od osebe, ki film opisuje slepemu (ali avdiodeskripcije, če je prisotna). Pri slabovidnih ostaja problem velikosti podnapisov pri filmih (v kinu po navadi težko sledljivi, v domačem okolju pa si jih nekateri znajo prilagoditi). Prilagoditev vizualne umetnosti in prilagoditev za udejstvovanje slepih in slabovidnih na drugih kulturnih prireditvah je vedno več, vendar slepi opazijo, da ni veliko zanimanja s strani slepih, da so ti preveč pasivni. Veliko jih je brez služb in v varnem udobju uporabe socialnih medijev (Facebook ...), niti se ne poslužujejo asistence, mreže spremljevalcev, do katere so upravičeni. Digitalna doba jim je pisana na kožo, čeprav je tudi dvorezen meč, ker imajo posledično manj fizičnega stika med seboj. Številčna družba je zanje težko obvladljiva, saj težko sledijo pogovoru in se vanj primerno vključujejo. Zanje so izjemnega pomena socialne spretnosti, sposobnost dogovarjanja in spretna uporaba

računalnika, spleta, moderne komunikacijske tehnologije. Zunanjemu izgledu ne pripisujejo posebnega pomena, zavedajo pa se, da je treba biti urejen. Pri tem so zopet postavljeni v situacijo, kjer morajo za pomoč prositi nekoga, ki vidi, da jim svetuje. Pri partnerstvu so bili slepi mnjenja, da jih pri stikih ovira že to, da imajo slepi pogosto predsodke o njih in da je ovira, s katero se srečujejo na samem začetku, odsotnost stika z očmi, torej ni »flirtanja«. Včasih se jim zdi, da so videči do njih le vljudnostno prijazni, da jih ne zavrnejo takoj, ker se to ne bi spodobilo, da bi jih zavrnili zaradi »hendikepiranosti«. V partnerski zvezi je za slepe izziv organizacija življenja, kar pomeni, da pripisujejo velik pomen pogovoru in pomembno se jim zdi sklepanje kompromisov. Na področju spolnosti pravijo, da slepota ne predstavlja ovir. Kot največje ovire pri vključevanju v družbo navajajo mobilnost, obvladovanje prometa, orientacijo v zunanjem prostoru in odvisnost od drugih.

Možnosti izboljšanja vključevanja v družbo in premoščanja ovir slepim in slabovidnim predstavlja večja informiranost družbe o slepoti in slabovidnosti. Več kot bodo ljudje spoznali slepih in slabovidnih, bolj bodo na to navajeni, manj bo prisotnih predsodkov. Tudi zveze med videčimi in slepimi (po njihovem mnenju) razbijajo predsodke. Razvoj tehnologije jim omogoča boljše dostopnost do informacij in hitrejše komuniciranje, prevozi na spletni strani Prevozi.org pa boljše dostopanje do krajev. Doseganje čim večje samostojnosti pa je pogoj za čim svobodnejše življenje in občutek, da niso potrebni toliko pomoči. Pomembno je medsebojno povezovanje, ustvarjanje socialne mreže in predajanje znanja kot praktičnih spretnosti od slepih, saj slepi slepe praktičnih prijemov bolj učinkovito naučijo. Pomemben je odnos slepih do družbe, da se tudi sami v čim večji meri skušajo prilagoditi in ne pričakujejo (pasivno ali nasprotno nekateri agresivno) pomoči videčih. Pri strategiji vključevanja in premagovanja neprijetnih situacij v družbi je opazno zaščitno vedenje nekaterih slepih, ki je vezano na humor. Blaženje stresnih situacij s humorjem je primerno, vendar mora slep (ali slaboviden) najti pravo mero, da ostane na ravni simpatičnosti. Intenzivna uporaba humorja in šal je sicer ena izmed morda osebnostnih potez posameznika, ki je lahko pravtako izrazita pri dobro videči osebi.

Tako kot za slepe, velja tudi za slabovidne, da je njihovo življenje s slabovidnostjo oteženo. Vse skupaj je povezano s hitrostjo prejemanja podatkov, vključenostjo v družbo, možnostjo sodelovanja pri različnih aktivnostih... Slabovidnemu načrtovanje poti in nezmožnost vožnje lastnega osebnega vozila oteži potovanje, potrebujejo več časa za nakupovanje, iskanje stvari po okolici, imajo okrnjeno izbiro študija, težave pri iskanju zaposlitve. Slabovidnost, oziroma to, da nečesa, za nas običajnega ne vidi, slabovidnega spravi v zadrego, česar okolica ne opazi... Poleg tega pa je pri slabovidnem težko oceniti potrebo po pomoči, če je ne izrazi, zato je lahko že kot otrok v šoli in kasneje v družbi spregledan, če nase ne opozori. Slabovidni se pogosteje kot slepi glede svoje oviranosti zavijejo v molk in ne izrazijo potrebe po pomoči. Medtem ko nekateri slepi, morda že kot vzorec iz otroštva,

zaradi zaščitniške vzgoje, pasivno čakajo na spodbudo in pomoč, ali pa le to glasno izrazijo.

Vsi mladi slepi in slabovidni, s katerimi sem govorila za potrebe svojega magistrskega dela, so bili izjemno prijetni, odlikujejo jih stremljenje za samostojnostjo, radovednost, moralne vrednote, razmišljajoč um in optimizem. Našli so (ali jo še iščejo) svojo strategijo preživetja v današnji družbi.

VIRI IN LITERATURA:

Janežič Mikeš, T. (1969). Skrb za slepe v svetu in pri nas. V V. Mlekuž (ur.), Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije (str. 315–326). Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Popović, D. (1986). Rani razvoj i prilagođavanje slepih. Beograd: Zavod za učbenike i nastavna sredstva.

Rakež, J. (1892). Okó. V I. Tavčar (ur.), Ljubljanski zvon (let. 12, št.11) (str. 663 – 667). Ljubljana: izdajatelj Janko Kersnik.

Strnad, N. (2017). Ovire pri vključevanju slepih in slabovidnih v družbo. Magistrsko delo. Koper: Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta.

Zovko, G. (1995). Peripatologija 1: Prispevek k preučevanju rehabilitacije invalidov s posebnim pogledom na orientacijo in gibanje slepih. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

ZGODNJA OBRAVNAVA ZA SLEPE IN SLABOVIDNE OTROKE TER OTROKE Z OKVARO VIDNE FUNKCIJE

dr. Mateja Maljevac

*Janja Hrastovšek, mag. prof. spec. in rehab. ped., tifloped. in spec. uč. težav
Dragana Žunič, dipl. defektolog-tiflopedagog, dipl. oligofrenolog*

UVOD

Zgodnja obravnava otrok s posebnimi potrebami in njihovih družin je pravica, ki je utemeljena v številnih programskih dokumentih. Pomen zgodnje obravnave in preventivno delovanje pri rizičnih skupinah otrok je izjemnega pomena pri preprečevanju nastanka trajnih zaostankov in trajnih posebnih potreb.

V letu 2019 obeležuje Center IRIS za slepe in slabovidne 100. obletnico organiziranega izobraževanja za slepe in slabovidne v Republiki Sloveniji. Obenem je leto 2019 desetletnica od pričetka razvoja ter izvajanja različnih dejavnosti zgodnje obravnave za slepe in slabovidne otroke ter otroke z okvaro vidne funkcije. Razvojno pot zgodnje obravnave v centru lahko opišemo kot razvoj »iz ničesar«, preko večletnih projektnih aktivnosti do »center-based« oblike zgodnje obravnave ter nazadnje do obravnave v domačem okolju družine. Ob 100. letnici ustanove lahko rečemo, da smo ena bolj razvitih praks zgodnje obravnave v državi.

Pričajoci članek ponuja zgodovinski pregled razvoja programa zgodnje obravnave v Centru IRIS za slepe in slabovidne, izbranih metod, strategij ter njegovo preoblikovanje v sedanjo obliko.

RAZVOJ ZGODNJE OBRAVNAVE ZA SLEPE IN SLABOVIDNE OTROKE TER OTROKE Z OKVARO VIDNE FUNKCIJE V CENTRU IRIS

Strokovni delavci Zavoda za slepo in slabovidno mladino (danes Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne) smo se z zgodnjo obravnavo začeli srečevati (za naše razmere) relativno zgodaj, predvsem preko primerov dobrih praks iz tujine.

V okviru sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji je bilo dobro poskrbljeno za otroke, ki so bili vključeni v vrtec, saj so dobili neposredno dodatno strokovno pomoč v domačem okolju. Tisti otroci, ki so ostali doma, ali so se v vrtec vključili pozneje, pa so bili ves ta čas brez vsakršne tiflopedagoške

pomoči, kar pa lahko povzroči hudo stisko družine in netipičen razvoj otroka.

Kljub temu da v Sloveniji zgodnja obravnava v tem obdobju še ni bila zagotovljena, je bila prepoznana kot nepogrešljiv in nujen del celostne obravnave otrok z okvaro vida. Tako smo na lastno pobudo in v svojem prostem času pričeli raziskovati možnosti izobraževanja in usposabljanja strokovnih delavcev, način obravnave slepih in slabovidnih otrok ter otrok z okvaro vidne funkcije, njihovih družin ter ožjega socialnega okolja. Zaradi odsotnosti zakonodaje, ki bi urejala načine financiranja programov zgodnje obravnave na nacionalni ravni, smo večino sredstev za razvoj programa zagotavljali s projektnimi aktivnostmi.

Finančna sredstva za razvoj programa zgodnje obravnave smo prvič pridobili s pomočjo Norveškega finančnega mehanizma 2004–2009 (Norvegy grants 2004–2009) za izvedbo projekta „Center za pomoč slepim in slabovidnim“ z namenom zagotavljanja prostorskih in infrastrukturnih pogojev za ustanovitev Nacionalnega strokovnega centra za podporo osebam z okvaro vida. Namen projekta je bil povečati prostorske zmogljivosti, nakup sodobne IK opreme in tiflodidaktičnih pripomočkov, izgradnja Vrta čutil s poligonom za orientacijo in mobilnost, ipd. Nato je v letih 2010–2012 sledil projekt Zavoda RS za šolstvo: »Delovanje Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana kot Centra za zagotavljanje pomoči na področju inkluzivnega izobraževanja slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov« z namenom oblikovanja ustreznih programov podpore in izobraževanja slepih in slabovidnih otrok ter otrok z okvaro vidne funkcije, ki so vključeni v inkluzivne oblike vzgoje in izobraževanja.

Ena od štirih organizacijskih enot v projektu je bila »enota za diagnostiko in zgodnjo obravnavo«, ki je izvajala sledeče aktivnosti: tiflopedagoško in specialno-pedagoško diagnostiko (ugotavljanje otrokovega stanja vida, funkcionalno rabo vida, razvojne zaostanke, ki so lahko posledica okvar vida ter drugih ovir, motenj ali primanjkljajev); neposredno delo z otrokom, s starši, ožjim socialnim okoljem; prostorske prilagoditve domačega okolja in opremljenost z ustreznimi pripomočki; priprava vrtca na vključevanje slepega, slabovidnega ali otroka z okvaro vidne funkcije v njihovo sredino ter seznanjenje širše okolice s slepoto in slabovidnostjo osebe v njihovem okolju.

Zgoraj omenjene oblike podpore, ki so bile izvajane v okviru projekta, so se izkazale kot dobra praksa ter se v posodobljeni obliki izvajajo v našem centru še danes.

Na podlagi rezultatov projekta je Ministrstvo za šolstvo in šport leta 2012 odobrilo eno delovno mesto učitelja-tiflopedagoga za namen izvajanje zgodnje obravnave za slepe, slabovidne in otroke z okvaro vidne funkcije, kar je omogočilo vzpostavitev »center-based« oblike zgodnje obravnave.

Prva leta razvoja programa zgodnje obravnave za slepe in slabovidne otroke ter otroke z okvaro vidne funkcije so zaznamovale intenzivne promocije programa v javnosti in v strokovnih krogih, izpopolnjevanje programa, zagotavljanje materialnih virov za izvedbo obravnav v domačem okolju ter

strokovno usposabljanje strokovnega kadra. Program zgodnje obravnave smo promovirali preko različnih medijev: različne publikacije v tiskanih medijih, nastopi v radijskih in televizijskih oddajah, objavljanje strokovnih člankov v strokovnih revijah, posredovanje brošur in dopisov različnim ustanovam s področja zdravstva in socialnega varstva, ipd. Na ta način smo sčasoma vzpostavili redno in utečeno sodelovanje z ustreznimi zdravstvenimi in socialnimi ustanovami ter s tem omogočili pravočasno odkrivanje otrok z okvaro vida. V naslednjih letih smo na letni ravni redno obravnavali 30-50 otrok, kar je krepko presehalo kadrovske zmogljivosti.

Skupaj z intenzivnim razvojem programa smo bili v letih 2012–2017 vključeni v projekt »First steps«, ki ga je sponzoriral Royal Dutch Visio International za slepe in slabovidne iz Nizozemske. Namen projekta je bil zagotoviti pogoje za sistemsko ureditev zgodnje obravnave za slepe in slabovidne otroke ter otroke z okvaro vidne funkcije, strokovno usposabljanje kadra, zagotavljanje potrebne diagnostične, didaktične in rehabilitacijske opreme in pripomočkov, mednarodno sodelovanje z ustanovami za slepe in slabovidne ter zagotavljanje aktivne vloge tiflopedagoške stroke v procesu sistemske ureditve področja zgodnje obravnave v partnerskih državah. V projekt je bilo vključenih šest partnerskih institucij iz nekdanje Jugoslavije. S pridobljenimi izkušnjami in znanjem v projektu »First steps«, smo se približali modelu zgodnje obravnave, ki se še danes izvaja v našem centru.

V Centru IRIS leta 2019 obstajata oba modela zgodnje obravnave: »center-based« model zgodnje obravnave, ki ga polno financira Ministrstvo za znanost, izobraževanje in šport ter »home-based« model zgodnje obravnave, ki se ob pomoči ministrstva financira tudi preko projekta Lions Clubs International Foundation in Zveze Lions klubov Slovenije districta 129.

Sedanji program zgodnje obravnave temelji na prepoznavanju individualnih potreb otroka in družine ter vključuje neposredno specialno-pedagoško delo z otrokom, svetovanje, psihološko in psihoterapevtsko podporo družini ter svetovanje ožjem in širšem družinskem okolju. V program so vključeni slepi in slabovidni otroci ter otroci z okvaro vidne funkcije od rojstva oziroma od trenutka pridobitve diagnoze ali suma na netipičen razvoj vida do usmeritve otroka v ustrezen vzgojni ali vzgojno-izobraževalni program.

Ciljna skupina v programu so: slepi in slabovidni otroci ter otroci z okvaro vidne funkcije; rizični otroci s sumom na morebitno okvaro vida; gluhoslepi otroci ter slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije z več motnjami starosti od rojstva do 3. oziroma 6. leta. Namen programa zgodnje obravnave je zagotoviti nemoten psihosocialni in fizični razvoj otrok, opolnomočiti družine ter socialno vključevati otroke in njihove družine v širši družbeni kontekst.

V okviru programa ponujamo naslednje oblike pomoči: informiranje (o značilnostih motenj ali okvar, ki so odgovorne za razvojne zaostanke, o postopkih usmerjanja oziroma ustrezne zakonodaje, ki otroku omogoča nudenje ustrezne pomoči na področju vzgoje in izobraževanja, ipd.); svetovanje

(o ustreznih prilagoditvah bivalnih prostorov za slepega, slabovidnega ali otroka z okvaro vidne funkcije, o ustreznih igračah, ki spodbujajo otrokov vsestranski razvoj; o ustreznih ortopedskih in optičnih pripomočkih, o uporabi pripomočkov in prilagoditev za hitrejše osvajanje otrokovih higienskih navad in vsakodnevnih ročnih spretnosti, ipd.); seznanjanje (z objektivnim razvojnim napredkom otroka in realnim stanjem na posameznih področjih ter objektivnimi možnostmi za usmeritev v ustrezni program, organizacija seminarjev, tečajev, delavnic in drugih oblik skupinskega druženja za starše otrok, ki so vključeni v program, seznanjanje delavcev v vrtcu ali šoli, kamor bo usmerjen otrok o posebnostih slepega, slabovidnega ali otroka z okvaro vidne funkcije, z načini dela z otrokom, ipd.).

ZAKLJUČEK

O pomenu zgodnje obravnave za skladen razvoj otroka in dobro psiho-emocionalno stanje družine pričajo številni dokumenti in raziskave. Iz prakse dela z navedeno populacijo lahko potrdimo, da so s storitvami zgodnje obravnave otroci in družine dobile neprecenljiv vir podpore, razumevanja, potrebnih usmeritev in zagotavljanja možnosti različnih oblik spodbujanja optimalnega razvoja. V prihodnosti bomo nadaljevali z na družino usmerjenim pristopom in si prizadevali, da se za vsakega slepega, slabovidnega ali otroka z okvaro vidne funkcije omogoči zgodnja obravnava v zavetju doma, s prikazom možnosti intervencij z viri, ki jih ima družina v svojem okolju in prikazom prilagoditev za spodbujanje varnega in stimulativnega okolja za razvoj otroka. Ob navedenem si bomo prizadevali za partnersko sodelovanje s starši in širšo okolico otroka ter vzpostavljali sodelovalen odnos med vsemi člani tima, ki obravnavajo otroka.

LITERATURA:

Blackman, J.A. (2003). Early Intervention: An Overview. In S. L. Odom, M. J. Hanson, J. A. Blackman, & S. Kaul (EDS.), *Early Intervention Practices: Around the world*. BaltimoreBrookes Publishing

Globačnik, B. (2012). *Zgodnja obravnava*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Kobal Grum, D., & Kobal Tomc, B. (2007). Smernice za zagotavljanje pravic najmlajših slepih in slabovidnih otrok. *Socialno delo*, 46 (1/2), 33–37.

LCIF (2018). First Sight Project. Dostopno na: <https://www.lions.si/2019/02/19/donacija-zveze-lions-klubov-slovenija-distrkt-129-zgodnja-obravnava-slepih-in-slabovidnih-otrok-v-centru-iris/>

NGP (2004-2009): Norveški in EGP finančni mehanizem 2004–2009. Dostopno na <https://www.norwaygrants.si/2004-2009/>

Shonkoff, J.P.,& Meisels, S.J. (2000): Handbook of Early Childhood Intervention. Cambridge University Press.

Uradni list RS.(2017). Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami. Ur. l. RS, št. 41/2017. Dostopno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2017-01-2065?sop=2017-01-2065>

Uradni list RS. (2011). Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Ur. l. RS, št. 58/2011. Dostopno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201158&stevilka=2714>

Zavod RS za šolstvo (2011, 2015). Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Dostopno na <https://www.zrss.si/o-nas/usmerjanje-otrok-s-pp>

Zavod RS za šolstvo (2012). Zaključno poročilo o uvajanju poskusa »Delovanje Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana kot Centra za zagotavljanje pomoči na področju inkluzivnega izobraževanja slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov«. Dostopno na <https://www.zrss.si/pdf/ZAKLJUCNO-POROCILO-Slepi-in-slabovidni-2012.pdf>

ZSSM (2012-2017). First Steps Project. Dostupno na <https://www.zssm.si/projekti/early-intervention/>

RAZVOJ INKLUZIVNEGA IZOBRAŽEVANJA SLEPIH IN SLABOVIDNIH

Tatjana Murn, prof. pedagog. in slov.

Uvod

Organizirano izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za slepe in slabovidne mladostnike se je v slovenskem prostoru pričelo septembra leta 1919, ob koncu prve svetovne vojne. V pretežnem delu zgodovinskega razvoja je bila večina otrok z okvarami vida vključena v prilagojene vzgojno-izobraževalne programe, ki so jih izvajale specialne ustanove z različnimi imeni in na različnih lokacijah. V obdobju zadnjih desetletij sta delovali dve izobraževalni ustanovi za usposabljanje slepih in slabovidnih. Od leta 1965 so se izvajali programi osnovnošolskega izobraževanja v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana; programi usposabljanja z delom in s tem začetek poklicnega poklicnega in srednješolskega izobraževanja pa od leta 1962 v Centru slepih in slabovidnih Škofja Loka. Leta 2004 je prišlo do združitve obeh ustanov, katerih naslednik je Center IRIS, edina ustanova v RS, ki izvaja prilagojene programe za slepe in slabovidne otroke in mladostnike. Združitev je bila posledica vedno večjega vključevanja slepih in slabovidnih učencev ter dijakov v večinske šole, zaradi česar se je zmanjšalo število šolajočih v posebnih ustanovah.

Izobraževanje v specialnih ustanovah

V preteklosti je bilo za večino slepih in slabovidnih učencev šolanje v specialnih ustanovah edina možnost za izobraževanje in pridobitev izobrazbe. Izobraževalni sistemi so v preteklosti organizirali segregirane oblike vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami, saj je veljalo prepričanje, da je v specialnih ustanovah možno najbolje poskrbeti za celostni razvoj posameznika in razvijati tiste spretnosti in veščine, ki so blažile posledice primanjkljajev. Vključevanja v večinske šole skorajda ni bilo. Razlogi za segregirane oblike šolanja so bili tudi zahtevni kadrovski in materialni pogoji, ki jih večinske šole niso mogle zagotavljati. Učitelji v specialnih ustanovah so bili posebej usposobljeni za poučevanje slepih in slabovidnih, v pouk so vnašali tiflopedagoške pristope, učenci in dijaki pa so imeli na voljo prilagojene didaktične pripomočke, opremo, učbenike ter učna gradiva. Učence je bilo potrebno naučiti orientacije in mobilnosti, vsakodnevnih opravil ter jih opismeniti v komunikacijskih tehnikah za slepe ali slabovidne – brajci ali povečanem črnem tisku.

Učitelji v večinskih šolah niso znali brajice, prav tako niso bili usposobljeni za izvajanje prilagojenih metod dela, na večinskih šolah ni bilo ustreznih materialnih pogojev. Zaradi oddaljenosti specialne šole od domačega kraja je morala večina otrok in mladostnikov zapustiti domače okolje že v predšolskem ali zgodnjem osnovnošolskem obdobju ter oditi v Ljubljano. V njihovih spominih je za marsikoga ta dogodek še po mnogih letih travmatičen, kar je s stališča sodobnih vzgojnih procesov povsem razumljivo. V večini primerov pa osebe, ki so se šolale v takratnem času, priznavajo, da so se po določenem času dobro vključili v specialno ustanovo, navezali in ohranili veliko prijateljstev, pridobili ustrezno izobrazbo ter dobro usvojili potrebna specialna znanja in veščine, kot so npr. brajica, vsakodnevne veščine, orientacija ...

Prvi primeri vključevanja slepih in slabovidnih v večinske šole

Prve oblike integracije, vključevanja posameznih slepih in slabovidnih učencev v večinske šole, poznamo v Sloveniji že več desetletij. V tem prispevku uporabljam za zgodnje obdobje vključevanja besedo integracija in ne inkluzija, kajti večinoma je šlo za fizično vključitev slepega ali slabovidnega v večinsko šolo, s čimer so morali predvsem sami razviti ustrezni adaptivni potencial za prilagajanje načinu dela v večinskih šolah. O načrtnem vključevanju v tem času ni možno govoriti, večinoma je šlo za želje posameznikov. Posamezni učenci, resda predvsem sposobnejši, so se šolali v večinskih šolah že od 50-ih let prejšnjega stoletja. Marsikateri izmed njih je nadaljeval in uspešno dokončal tudi študij na višjih ali visokih šolah, kot je npr. pravo, socialno delo, ekonomija, kasneje tudi računalništvo ... Žal nimamo podatkov o številu tovrstnih primerov, dejstvo pa je, da so bili v marsikaterem šolskem okolju naklonjeni všolanju slepih ali slabovidnih učencev ter jim bili pripravljeni, v skladu s takratnimi možnostmi seveda, prilagoditi pouk ter jih skušali enakovredno vključiti med populacijo videčih. Po pričevanju nekaterih učiteljev je bila vključitev slepega ali slabovidnega v razred preizkus socialne zrelosti za vse udeležence izobraževanja in jih je obogatila z neprecenljivo pedagoško izkušnjo. Slepí ali slabovidni pa so morali biti opremljeni z veliko mero samostojnosti, prilagodljivosti in vztrajnosti, saj niti od svojih učiteljev niti od specialnih učiteljev ali ustanov niso mogli pričakovati sistemsko organizirane pomoči. Nekateri sošolci slepih dijakov ali študentov se spominjajo, kako so jim pomagali pri učenju ali snemanju gradiva na takratne avdio trakove, kar pričuje, da so se dobri primeri socialnega vključevanja razvijali že takrat. Hkrati pa je formalna neurejenost področja integriranega izobraževanja verjetno pustila marsikatero trpko izkušnjo pri šolajočih se mladostnikih.

V 80-ih, predvsem pa v 90-ih letih prejšnjega stoletja se je število slepih in slabovidnih učencev in dijakov v rednih šolah precej povečalo, prav tako tudi študentov na fakultetah. Tako v Zavodu za slepe in slabovidno mladino v Ljubljani kot tudi v Srednji šoli Centra slepih in slabovidnih so se pričele sistematičnejše razvijati oblike mobilne tiflopedagoške strokovne pomoči učencem in dijakom. V mobilni službi so delali učitelji iz obeh ustanov, njihovo

delo pa je bilo pretežno namenjeno učencem in dijakom; obiskovali so učence na domu ali v šoli ter jih usposabljali za obvladovanje specialnopedagoških veščin in spretnosti. Oblike pomoči učiteljem ali staršem v tem času še niso bile razvite, prav tako ni bila postavljena koncepcija dela v mobilni službi, ki bi zajela celostno obravnavo posameznika. Za večino učiteljev je bilo poučevanje slepega ali slabovidnega učenca sicer svojevrstni pedagoški izziv, obenem pa so se zavedali, da zgolj pripravljenost in navdušenje za delo žal ni dovolj za strokovno izvedbo pouka. Učitelji niso imeli ustreznih znanj, zato so se pojavile potrebe po dodatnem izobraževanju ter pomoč in svetovanje strokovnjakov iz specializiranih ustanov.

Sodobni trendi – inkluzivno izobraževanje

Nove paradigme vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami se pričnejo oblikovati ob koncu 19. stoletja s spremembo razumevanja vloge posameznika v družbi. Razvoj demokratičnih procesov, spoštovanje človekovih pravic, ideja multikulturalizma, povečanje prisotnosti oseb s posebnimi potrebami v javnem življenju, razvoj humanitarnih in civilno družbenih gibanj itd. je prispevalo k večji toleranci javnosti do otrok, mladostnikov in odraslih s posebnimi potrebami. Druga sprememba, ki je veliko prispevala k možnosti inkluzivnega šolanja slepih in slabovidnih, je bila sodobna informacijsko-komunikacijska tehnologija, ki podpira procese vključevanja oseb s posebnimi potrebami v javno življenje, odpira jim večje možnosti za izobraževanje in vključevanje v delo. Na začetku so uporabljali optakone, snemalnike zvoka, lupe, kasneje pa elektronska povečevala, računalnike, brajeve vrstice, programsko opremo za povečavo, pretvornike zvoka, zvočni medije ... Ta oprema je v veliki meri povečala možnosti vključevanja slepih in slabovidnih v večinske šole ter v družbo, predvsem pa ja omogočila boljše komunikacijo učenca in učitelja v večinski šoli.

Trendom vključevanja OPP v večinske šole je sledila tudi sprememba zakonodaje. Leta 2000 je bil sprejet Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, ki je postavil temelje novi koncepciji vzgoje in izobraževanja OPP, tudi slepih in slabovidnih. Pričakovati je bilo spremembe šolske prakse, kar se je dejansko zgodilo, saj je Zakon postavil osnove za organizirano in pospešeno uvajanje sodobnih konceptov pomoči slepim in slabovidnim v procesih inkluzivnega šolanja. Lahko rečemo, da se je pričel proces prehoda iz integracijskih oblik izobraževanja v inkluzivno izobraževanje, ki zahteva prilagajanje okolja osebi s posebnimi potrebami. Inkluzivno izobraževanje je povzročilo izrazito zmanjšanje števila učencev, vključenih v prilagojene vzgojno-izobraževalne programe, ter povečalo število učencev, ki so se odločili za šolanje na šolah v domačem kraju. To je povzročilo spremenjeno organizacijo specialnih ustanov, uvedbo novih oblik dela in potrebo po boljši tehnični opremljenosti ustanov.

Pričeli so se mednarodni projekti, katerih cilj je bil prenos koncepcije sodobnega delovanja mobilne specialnopedagoške službe v naše okolje. Leta 1988 se je po vzoru Nizozemskega modela mobilne podpore slepim in slabovidnim učencem. Prenesel koncept organiziranosti mobilne službe pri nas. Projekt je nastal v mednarodnem sodelovanju nizozemske ustanove za slepe in slabovidne Convergo in Centra slepih in slabovidnih v okviru projekta COMENIUS. Njihov model organizacije podporne tiflopedagoške službe smo lahko prenesli v naše okolje, ker je bila populacija slepih in slabovidnih učencev številčno primerljiva našemu sistemu. Adaptacija nizozemskega modela je nakazovala ustrezno transformacijo programov specialne šole v fleksibilne oblike organizacije, ki bi nudila celostno pomoč učencem ter njihovim staršem, učiteljem in celotni družbi. V letu 2004 je prišlo do združitve Srednje šole Centra slepih in slabovidnih Škofja Loka in Zavoda za slepo in slabovidno mladino in s tem tudi poenotenja in nadaljnega razvoja mobilne službe.

Razvoj je tudi v RS sledil trendom večine evropskih držav (predvsem zahodnoevropskih in skandinavskih), ki so pričele z aktivnostmi ustanavljanja podpornih centrov. Pri tem so se posebne, specializirane institucije za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami preoblikovale v centre za pomoč inkluziji.

Prvi korak v tej transformaciji je pomenil projekt »Predlog ustanovitve centra za pomoč slepim in slabovidnim«, v katerega je Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana vstopil v letu 2008 kot vodilni partner oz. prijavitelj in je trajal dve leti, do leta 2019. Projekt je bil financiran z lastno udeležbo, sredstvi Norveškega finančnega mehanizma in s sredstvi Ministrstva za šolstvo in šport RS. V projektu sta sodelovala še partnerja Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani in Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani. Cilj projekta je bil pripraviti programske dokumente ter vse potrebno za implementacijo in začetek delovanja Centra za pomoč slepim in slabovidnim. V projektnih aktivnostih je bila zajeta tudi delna obnova in posodobitev zgradbe Zavoda in postavitve vrta za slepe na lokaciji Zavoda.

V obsežnem strateškem dokumentu, ki naj bi postavil osnovo za delovanje strokovnega centra, so bili predstavljeni tudi temelji za novo koncepcijo inkluzivnih procesov. Na podlagi navedenih dejavnosti se je kasneje oblikoval sistem dela v mobilni službi, ki še danes omogoča celostno obravnavo in pomoč vsem udeležencem inkluzivnih procesov. Izpostavljeno je bilo naslednje:

- Izjemenega pomena je zgodnja obravnavo posameznega otroka v trenutku, ko je ugotovljena okvara vida, in to v družinskem okolju. V v procese inkluzije je obvezno vključiti starše in celotno družino otroka z okvaro vida.
- Za uspeh inkluzivnega izobraževanja je potrebna temeljita predhodna priprava vseh deležnikov, predvsem učiteljev in celotnega šolskega

okolja, tudi sovrstnikov; zagotovitev ustrezne opreme in učnih gradiv. Pričelo se je načrtno izvajanje izobraževanja učiteljev.

- Priprava slepega ali slabovidnega učenca v inkluzivno vključevanje z razvojem vseh potrebnih specialnopedagoških spretnosti in veščin.
- Postavitve enote, ki bi zagotavljala in pripravljala ustrezne specialne didaktične materiale, učbenike, učna gradiva ter tehnično opremo.
- Zagotoviti vsem, ki vstopajo v procese inkluzije, podporo ustreznih strokovnjakov – tiflopedagogov.
- Priprava različnih programov zaradi večje možnosti izbire.
- Organizirati delovanje podpornih skupin – druženje in stiki z ostalimi slepimi in slabovidnimi učenci zaradi blaženja občutka drugačnosti.

V času trajanja poskusa se je reorganizirala tudi mobilna služba, ki je pričela izvajati aktivnosti za celostno podporo vseh udeležencev inkluzije.

Po zaključku omenjenega projekta je med letoma 2010 in 2012 potekal poskusni projekt »Delovanje Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana kot Centra za zagotavljanje pomoči na področju inkluzivnega izobraževanja slepih in slabovidnih mladostnikov.« Projekt je vodila projektna skupina Zavoda za šolstvo. V poskus je bilo vključenih 10 posameznih slepih ali slabovidnih učencev, njihovih staršev, učiteljev, ravnateljev šol, svetovalnih delavcev. V celostni izvedbi projekta so bili izdelani instrumentariji za oceno rehabilitacijskih kompetenc na vseh specialnopedagoških področjih, izveden je bil vprašalnik samopodobe, vprašalnik za sošolce, sociometrični preizkus, polstrukturirani intervju za starše ter vprašalnik za učitelje, vzgojitelje in svetovalne delavce. Izsledki projekta so pojasnjeni v knjigi Inkluzivno izobraževanje slepih in slabovidnih otrok ter mladostnikov (Andreja Pinterič, dr. Franc Cankar & Tomi Deutsch, Ljubljana 2014).

Naslednji korak k strokovni podpori inkluzivnih procesov je uvedba projekta »Strokovni center za celostno podporo otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja.«, ki ga izvaja Center IRIS med leti 2017 in 2020. V okviru projekta se izvajajo dejavnosti, s katerimi se nadgrajujejo in širijo področja strokovne pomoči vsem uporabnikom (slepim in slabovidnim, njihovim staršem, učiteljem ter širšemu okolju.) Dejavnosti projekta so namenjene povečanju samostojnosti, usposobljenosti, socialne vključenosti otrok in mladostnikov z okvaro vida, na drugi strani pa vplivajo na boljše razumevanje okolja o potrebah oseb z okvaro vida.

Zaključek

Pričakovanja so, da bodo rezultati vseh teh projektov omogočili vzpostavitev trajnega celostnega koncepta podpore inkluzivnim procesom v prihodnosti. Inkluzija je namreč neustavljiv proces in naloga vseh deležnikov je ustvarjanje optimalnih pogojev za njeno uveljavitev in podoro.

VIRI IN LITERATURA:

Pinterič A., Deutsch T. in Cankar F. (2014) Inkluzivno izobraževanje slepih in slabovidnih otrok ter mladostnikov. Ljubljana. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Dostopno na <https://www.zrss.si/pdf/inkluzivno-izobrazevanje-slepih-slabovidnih-otrok.pdf>

Kobal Grum D., Kobal B (2009). Poti do inkluzije. Ljubljana. Pedagoški inštitut. 2009.

Kobal Grum D., Kobal B. (2006). Zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji. Ljubljana. Društvo za enake možnosti slepih.

NGP (2004-2009): Norveški in EGP finančni mehanizem 2004–2009. Dostopno na <https://www.norwaygrants.si/2004-2009/>

Uradni list RS. (2011). Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Ur. l. RS, št. 58/2011. Dostopno na <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201158&stevilka=2714>

Zavod RS za šolstvo (2011, 2015). Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Dostopno na <https://www.zrss.si/o-nas/usmerjanje-otrok-s-pp>

STROKOVNI CENTER ZA CELOSTNO PODPORO OTROKOM IN MLADOSTNIKOM Z OKVARO VIDA TER OTROKOM IN MLADOSTNIKOM S PRIMANJKLJAJI NA POSAMEZNIH PODROČJIH UČENJA

*mag. Nina Čelešnik Kozamernik, koordinatorica projekta
Katjuša Koprivnikar, vodja projekta*

Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne je spomladi 2017 začel s projektom, ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, z naslovom Strokovni center za celostno podporo otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (tudi PPPU) (v nadaljevanju Strokovni center).

V projekt so vključene naslednje skupine: otroci in mladostniki z okvaro vida ter tisti z dodatnimi motnjami od rojstva do vstopa na trg delovne sile, otroci in mladostniki s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, družine otrok in mladostnikov z okvaro vida in otrok in mladostnikov s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, strokovni delavci v vrtcih, šolah in drugih ustanovah, potencialni delodajalci, širše okolje.

Aktivnosti centra IRIS v okviru projekta Strokovnega centra

Aktivnosti v strokovnem centru so združene v 4 ključna področja:

- celostna ocena,
- izvajanje razširjenega kurikula,
- svetovanje in izobraževanje,
- organizacija in delovanje strokovnega centra.

Celostna ocena

Celostna ocena je namenjena otrokom in mladostnikom z okvaro vida od rojstva dalje ter učencem s PPPU. Ocenjujejo se področja na katera posredno ali neposredno vplivata okvara vida ali primanjkljaj na posameznem področju učenja. Na podlagi ocene se podajo: poročila in priporočila za izbor področij specialno-pedagoške rehabilitacije in načrtovanje individualiziranega programa; poročila in priporočila za izbor pripomočkov; priporočila za prilagoditve učnega procesa, časovne in prostorske prilagoditve; predlogi za kratkoročne in dolgoročne cilje in ukrepe glede na prognozo stanja in potrebe posameznika. Na podlagi ocene se načrtujejo tudi dejavnosti svetovanja družini in ožjemu socialnemu okolju, povezavanja s strokovnjaki z različnih strokovnih področij (fizioterapevt, logoped, delovni terapevt ...), oblikovanja priporočil za dodatno obravnavo in spremljanje s strani zdravstvenih in rehabilitacijskih strokovnih služb.

Celostna ocena omogoča spremljanje razvoja in sprotno odzivnost na potrebe otroka ali mladostnika in družine kar pozitivno vpliva na razvoj veščin in spretnosti za premagovanje primanjkljajev in ovir, ki so bistvene za aktivno vključevanje v družbo, usvajanje različnih kompetenc in skrb za zdravje. Celostna ocena omogoča, da ves čas v proces pomoči in podpore vključujemo tudi starše, kar omogoča, da vplivamo tudi na opolnomočenje družine, da sprejme otroka s posebnimi potrebami.

Razširjeni kurikulum

Razširjeni kurikulum predstavlja podporne dejavnosti, ki otrokom in mladostnikom z okvaro vida in otrokom in mladostnikom s PPPU omogočajo, da razvijejo veščine in usvojijo tista znanja, ki so nujno potrebna, da lahko kot odrasli živijo samostojno in neodvisno življenje in postanejo aktivni člani družbe. Razširjeni kurikulum predstavlja osnovo za razvoj novih dejavnosti in programov ter inovacij na področju celostne obravnave otrok in mladostnikov z okvaro vida in otrok in mladostnikov s PPPU. Izvaja se od rojstva dalje in ga sestavlja 9 komponent: razvoj podpornih strategij, učinkovita uporaba vseh čutil, učinkovita uporaba podpornih tehnologij, trening orientacije in mobilnosti, razvoj veščin socialnega vključevanja, vključevanje v rekreativne in pristočasne aktivnosti, trening vsakodnevnih veščin, razvoj veščin samozagovornišva, načrtovanje kariernega izobraževanja. Aktivnosti omogočajo usvajanje posameznih spretnosti in veščin, ki so osnovne in nujne pri usvajanju akademskih znanj in aktivnosti v vsakodnevnem življenju. Posledice slabo osvojenih ali neosvojenih spretnosti in veščin pa se kažejo na vseh področjih življenja, kar povečuje odvisnost od drugih, izolacijo, slabše možnosti zaposlitve ...

Svetovanje in izobraževanje

Svetovanje in izobraževanje se izvaja za različne ciljne skupine v vseh obdobjih življenja osebe z okvaro vida, z namenom prepoznavanja potreb oseb z okvaro vida, opolnomočenja družine, zagotavljanja enakovrednih pogojev za vzgojo in izobraževanje, zaposlovanje ter osveščanje širše javnosti o potrebah oseb z okvaro vida, kar posledično vpliva na razvoj inkluzivne družbe. Namenjeno je družini, vzgojiteljem, učiteljem, svetovalnim delavcem, študentom, strokovnjakom iz različnih strokovnih področji ter širši javnosti. Da bi se otrok ali mladostnik z okvaro vida oz. otrok ali mladostnik s PPPU uspešno vključil v proces vzgoje in izobraževanja, družbo, se zaposlil, ni dovolj, da je na to pripravljen le otrok ali mladostnik. Pomembno je, da se na vključitev pripravi tudi okolje.

Strokovni center

Projektne aktivnosti se nanašajo tudi na vodenje strokovnega centra, razvoj strokovnega kadra v strokovnem centru, zagotavljanja pogojev za izvajanje podpornih dejavnosti, zagotavljanje pogojev za izdelavo, izposajo pripomočkov in opreme ter razvojno dejavnost, kot npr. razvoj novih programov ali nadgradnja že obstoječih. Nujno je uvesti nov model vodenja, organizacije dela in financiranja dejavnosti strokovnega centra, saj Strokovni center presega trenutno opredeljene zakonske naloge Centra IRIS.

Rezultati v številkah

Od marca 2017 do junija 2019 smo v projekt vključili 187 otrok in mladostnikov z okvaro vida, 184 staršev, 51 strokovnih delavcev, izvedli smo 18 izobraževanj za starše, 11 izobraževanj za strokovne delavce, naših izobraževanj se je udeležilo 542 posameznikov, v času projekta smo sodelovali s 60 različnimi ustanovami (šole, zavodi, centri, tekmovalne komisije ...).

Predlog projekta strokovnega centra za otroke in mladostnike z okvaro vida na eni strani vključuje aktivnosti, ki nadgrajujejo trenutne aktivnosti na področju izvajanja dodatne strokovne pomoči in vplivajo na večjo samostojnost, usposobljenost, socialno vključenost, zdravje otrok in mladostnikov z okvaro vida, na drugi strani pa vplivajo na boljše razumevanje okolja o potrebah oseb z okvaro vida in o potrebah oseb s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. Aktivnosti so zaokrožene v celoto in se kontinuirano izvajajo v vseh obdobjih od rojstva do vstopa na trg delovne sile.

Projekt se zaključi septembra 2020 in verjamemo, da bomo z rezultati dela lahko dokazali, kaj otroci in mladostniki z okvaro vida ter otroci in mladostniki s primanjkljaji na posameznih področjih učenja resnično potrebujejo in bodo tako spremembe v delovanje centra še bolj jasno začrtane.

Viri in literatura

Čelešnik Kozamernik (ur.) (2019). Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida. Ljubljana: Center IRIS.

Pinterič, A. (ur.), Deutch, T. (ur.), Cankar, F. (ur.) (2014). Inkluzivno izobraževanje slepih in slabovidnih otrok ter mladostnikov. 1. izd. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Opara, B., Barle Lakota, A., Globačnik, B., Kobal Grum, D., Košir, S., dr. Macedoni Lukšič, M., Zorc, D., Bregar Golobič, K., Molan, N., Vovk Ornik, N., Klavžar, K. (2010). Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Ljubljana: JRZ Pedagoški inštitut.

Spletna stran centra IRIS. <http://center-iris.si/> (06. september 2019).

Spletna stran projekta Strokovni center za celostno podporo otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. <http://center-iris.si/projekti/strokovni-center/> (06. september 2019).

PREHOD SLEPEGA/ SLABOVIDNEGA UČENCA IZ OSNOVNE V SREDNJO ŠOLO

mag. Nina Čelešnik Kozamernik

Kdaj začeti?

Prehod iz osnovne v srednjo šolo je za bodoče dijake (in njihove starše ter bodoče učitelje) stresen dogodek, zato je pomembno, da se nanj začnemo pripravljati, ko je le-ta še relativno daleč. Pomembno je, da otroka že od malega spremljamo, opazujemo njegove interese, se z njim pogovarjamo o njegovih željah in njegovemu življenju v prihodnosti. S tem posamezniku omogočamo, da se zaveda sebe, svojih zmožnosti in okolja okoli sebe. Trend zadnjih let je v vpisu na univerze, zato se vsi »sposobnejši« dijaki vpišejo na gimnazije in si s tem poskušajo zagotoviti mesto na univerzi.

V svetu in pri nas so pogosti poklici med odraslimi slepimi in slabovidnimi: odvetnik, fizioterapevt, maser, vrtnar, administrator, psiholog, uglaševalec klavirjev, telefonist, telefonski operater, učitelj, prevajalec, psihoterapevt.

Katerikoli poklic bodoči dijak izbere, pomembno je, da je to njegova odločitev in da se odloči za poklic, ki je zanj perspektiven, ki ga bo lahko opravljal in mu bo lahko v življenju v zadovoljstvo.

Postopek izbire srednje šole in priprava na 1. letnik

V nadaljevanju je po korakih opisan postopek, kako izbrati ustrezno srednjo šolo, kaj vse vprašati, na kaj biti pozoren, naj kaj vse opozoriti.

1. Udeležba na prvih informativnih dnevih, ko so otroci še v 8. razredu. Slepí obvezno uporabljajo belo palico, da opozorijo na svojo prisotnost in poskrbijo za lastno varnost.
2. Priporoča se obisk več šol in najava staršev in bodočega dijaka* v svetovalni službi šole.
3. Mobilni učitelj poišče kontakt z dijaki, ki že obiskujejo zeleno srednjo šolo in ga posreduje bodočemu dijaku, da sam naveže stik in povpraša o izkušnjah s šolanjem.
4. Na delavnici v Centru IRIS se otrokom 3. triade predstavi izkušnje dijakov, ki so že vpisani na različne srednje šole po Sloveniji.
5. Postopek od 1. do 4. točke ponovimo tudi v 9. razredu. Vmes potekajo

individualni razgovori z bodočim dijakom, njegovimi straši in učitelji. Iščejo se kontakti z ljudmi, ki poklic, ki bi ga želel bodoči dijak opravljati, že opravljajo. Navadno šolska svetovalna služba opravi test, ki preverja otrokove interese, in mu v skladu z rezultati in sposobnostmi tudi svetuje.

6. V začetku šolskega leta, ko otrok obiskuje 9. razred, mobilni učitelj pozove starše, da otroka naročijo na obisk pri oftalmologu in na funkcionalno oceno vida v Centru IRIS.
7. Na osnovni šoli mobilni učitelj odda tranzitno mapo (interni dokument Centra IRIS), za katero prosi učitelje, da jo izpolnijo. Vsebino prebereta mobilni učitelj in bodoči dijak skupaj in vsebino po potrebi dopolnita. Vsebino v pregled in dopolnitev dobijo tudi otrokovi starši.
8. Januarja mobilni učitelj pozove starše, da oddajo prošnjo za novo vlogo za usmeritev otroka v srednji šoli.
9. Staršem svetujemo, da z bodočim dijakom čim prej obišejo svetovalno službo izbrane srednje šole in povedo, da se bo k njim v prihodnjem šolskem letu vpisal dijak, ki ima težave z vidom in bodo zato potrebne določene prilagoditve. Zaposijo za dovoljenje, če se na njihovi šoli lahko oglasi otrokov mobilni učitelj. Informacije posredujejo mobilnemu učitelju.
10. V marcu oz. aprilu se na izbrani srednji šoli oglasi otrokov mobilni učitelj in predstavi otroka s pomočjo tranzitne mape in opisa njegovega vida. Svetovalni službi zastavi nekaj vprašanj:
 - Ali se razredi menjajo vsako uro?
 - Ali imajo dijaki copate?
 - Če da, kje so garderobe? Če so na šoli omarice, mora imeti slep/ slaboviden dijak omarico blizu vhoda in posebej označeno.
 - Kje je kosilo?
 - Kakšen je sistem malice?
 - Kje je telovadnica?
 - Kakšen je sistem domačih nalog? So redne? Se pregledujejo?
 - Kako je s kopiranjem gradiv – je to naloga dijakov ali profesorja? Če dijakov, je potrebno dijaka, ki je zadolžen za kopiranje, obvestiti o potrebnih povečavah za slabovidnega dijaka.
 - Je veliko gradiv na spletu? Zaposim za geslo spletne učilnice, da se bodoči dijak še pred začetkom šolskega leta seznanj z uporabo spletne učilnice.
 - Kako je z zagotavljanjem podaljšanega časa pisanja testov?
 - So testi napovedani?

- Označba vodilnih linij, začetka in konca stopnišča, vrat, razredov, nadstropja ... Podamo nekaj rešitev in kontaktov za označbe.
 - Kakšen je prvi šolski dan? Če so vključene socialne igre z žogo, opozorimo na njeno kontrastnost oz. zvok.
 - Imajo na šoli krst fazanov?
 - Mobilni učitelj zaprosi za seznam obveznih domačih branj za 1. letnik. Bodočemu dijaku svetuje, da vsebino prebere že med počitnicami.
 - Mobilni učitelj povabi učitelje na srednji šoli na izobraževanje v Center IRIS.
 - Mobilni učitelj povabi učitelje na srednji šoli, da kontaktirajo učitelje, ki so z otrokom delali v osnovni šoli (v primeru, da le-ti to dovolijo).
 - Mobilni učitelj svetovalni službi predstavi otrokove največje strahove pri prehodu v srednjo šolo.
 - Mobilni učitelj poudari otrokova močna področja.
 - Mobilni učitelj pove otrokove želje, s kom bi bil rad v razredu in s kom ne – v primeru, da se na izbrano srednjo šolo vpisuje še kdo, ki ga otrok že pozna.
 - Mobilni učitelj zaprosi za urnik 1. letnika in razlago – poimenovanje predmetov, učilnic – potrebuje ga za učenje orientacije po srednji šoli.
 - Še enkrat se poudari pomembnost izbire dobrega učiteljskega zbora – »empatični učitelji z zdravo pametjo«.
 - Določi se sestanek ponovnega srečanja, ko šolo obišejo skupaj mobilni učitelj v osnovni šoli, bodoči dijak, njegovi starši in nov mobilni učitelj za srednjo šolo.
11. Če je možno, se še isti dan opravi osnovna orientacija bodočega dijaka na srednji šoli in v okolici – mobilni učitelj za osnovno šolo in bodoči dijak. Takrat mobilni učitelj dijaku posreduje vse odgovore na vprašanja, ki jih je dobil na prvem sestanku s svetovalno službo. Priporočljivo je orientacijo opraviti v času, ko na šoli poteka pouk, da bodoči dijak med odmori začuti utrip šole in po potrebi pridobi kakšne informacije od ostalih dijakov.
 12. Priporoča se kratek obisk svetovalne službe takoj po opravljeni orientaciji na srednji šoli. Da se pridobijo odgovori na nova vprašanja in s tem poveča večja suverenost dijaka na srednji šoli.
 13. V maju vse potrebne informacije mobilni učitelj iz osnovne šole preda mobilnemu učitelju, ki bo dijaka spremljal v srednji šoli.
 14. Bodoči dijak se sreča z novim mobilnim učiteljem – ob prisotnosti mobilnega učitelja iz osnovne šole.

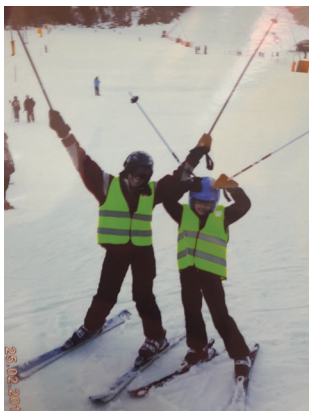
15. Skupni sestanek v svetovalni službi srednje šole (mobilni učitelj za osnovno šolo, mobilni učitelj za srednjo šolo, bodoči dijak, starši, svetovalna služba srednje šole, bodoči razrednik). Sestanek v večini vodi nov mobilni učitelj, ki bodočega dijaka še enkrat na kratko predstavi in določi način dela v srednji šoli ter se dogovori za ponovno orientacijo v avgustu in prvi sestanek strokovne skupine za pripravo individualiziranega programa ter predavanje za učiteljski zbor.

Da ne pozabimo

Vsekakor se moramo zavedati, da so spremembe v življenju za vse stresne, a so del življenja in nam omogočajo napredek. Je pa prav, da se na njih dobro pripravimo, ker je tako za vse lažje, uspešnejše. Predvsem pa se pri svojem delu vedno držimo načela: »Kaj če bi bil jaz na drugi strani? Kaj bi si želel, da bi nekdo naredil zame? Za mojega otroka?« In potem točno to naredimo mi za njih. In vedno je vredno.

Opomba:

*Beseda dijak se nanaša tako na dijake kot na dijakinje, a je zaradi lažjega branja uporabljena le moška oblika samostalnika.

DOM VČERAJ IN DANES

Dušan Škafar, univ. dipl. zgod.

Internatna ali domska vzgoja je ena od dejavnosti, ki jo izvaja Center IRIS že vse od začetka svojega delovanja. V zgodovinskem razvoju je bila ta ustanova edina, ki ji je bila poverjena skrb za poučevanje ter vzgojo slepe in slabovidne mladine iz celotne Slovenije, danes se slepi in slabovidni šolajo tudi na drugih šolah. Za veliko šolajočih se otrok je bilo potrebno poskrbeti tudi za internatno vzgojo, saj so v daljni preteklosti otroci ostajali v šoli preko celotnega šolskega leta. Kasneje so začeli odhajati domov ob koncih tedna, vendar so se tudi v ne tako oddaljeni preteklosti še vedno našli otroci, ki so ostajali v šoli celo šolsko leto in tudi med vikendi niso hodili domov.

Danes se nahajamo na Langusovi ulici ob Jamovi cesti, v starejši stavbi poleg šolskega poslopja, ki je bilo dograjeno leta 1965. Prostore, v katerih se nahajamo, smo dobili v uporabo po drugi svetovni vojni. Pred tem so jih kot dekliški internat uporabljale sestre de Notre Dame. Stavbo, ki ima na vogalnem kamnu vklesano letnico 1930, je marsikje že načel zob časa, vendar se trudimo, da jo kar se da učinkovito obnavljamo sproti in si ustvarjamo funkcionalne ter prijetne pogoje za bivanje v njej. Sobe so večinoma prepleskane na novo, prebarvali smo vrata in njihove okvire, obnovljenih je tudi nekaj kopalnic. Pohištvo in oprema so starejšega datuma, vendar nam je uspelo z manjšimi domišljenimi posegi doseči pridih domačnosti. Kljub temu da razmere niso povsem idealne, se zavedamo, da živimo v razkošju, ki ga učenci včasih niso bili deležni. Vsakodnevno tuširanje včasih ni bilo samoumevno, saj sanitarni prostori niso bili urejeni, ali pa jih sploh ni bilo, in tudi v sobah se je včasih gnetlo veliko več učencev kot danes, ko sobo zaseda večinoma en gojenec ali kvečjemu dva.

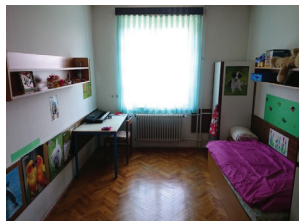
V stavbi, kjer se danes nahaja dom, so včasih gojenci prebivali in obiskovali pouk.

V uporabi imamo dve nadstropji od treh, ki se nahajajo v omenjeni stavbi. V prvem nadstropju ima nekaj sob v najemu zasebna osnovna šola Lila, v preostale sobe običajno namestimo razne goste in otroke, ki se udeležijo občasno organiziranih delavnic in srečanj. Tu se nahajajo še interna zdravstvena ambulanta, masažni salon ter kopalnice. Prostore v drugem in tretjem nadstropju uporabljamo za izvajanje lastne vzgojno-izobraževalne

dejavnosti. Tu imamo poleg sob, v katerih naši učenci in dijaki spijo, se učijo ter opravljajo drugo šolsko delo, še kopalnice, dnevno-bivalne prostore, v vsakem nadstropju po eno kuhinjo, fitnes ter vzgojiteljsko sobo.

Sobe so bile zasedene do zadnjega kotička.

Domska soba danes.

Gojenci pomagajo pri pleskanju sob.

Organizacija in oblike dela so se skozi zgodovino večkrat spreminjali. Večja sprememba se je zgodila v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bila uvedena celodnevna šola. To je pomenilo, da se je delovna obveznost učiteljev, ki so poučevali v šoli, zamaknila v popoldanski čas. V tem času so učence poučevali specialnih znanj, kot so strojepisje, orientacija, vsakodnevna opravila slepih, socializacija, ročne spretnosti in podobno. Poleg tega so jim pomagali pri ostalem rednem šolskem delu. Zaradi take organizacije dela delo vzgojiteljev ni bilo več potrebno. Zjutraj in zvečer so učencem pri zajtrkih, večerjah in umivanju pomagale varuhinje, nočno delo pa je opravljal nočni dežurni, ki je bil običajno kar študent. Na prelomu tisočletja zopet zasledimo vzgojitelja, ki je učencem pomagal pri šolskem delu med učnimi urami. Leta 2004 so takratnemu Zavodu za slepo in slabovidno mladino priključili srednješolske programe, ki so jih do tedaj izvajali v Centru za slepe in slabovidne v Škofji Loki. Takrat se je dom preimenoval v Dom učencev in dijakov. Skupaj z dijaki je prišla tudi nova vzgojiteljica. Delo vzgojiteljev je

postalo zopet aktualno. Njihovo število se je ustalilo na številki štiri, kolikor nas je zaposlenih v tekočem šolskem letu. Vzgojitelj je počasi prevzel naloge, ki so jih do tedaj opravljali zgoraj naštetih poklici. Za izvajanje vsebin iz specialnih znanj še naprej običajno skrbijo učitelji iz šolskega dela ter tiflopedagogi. Vzgojiteljem je v veliko pomoč tudi spremljevalec oz. varuh, ki pripada našim gojencem zaradi njihovih posebnih potreb.

V domu so učenci in dijaki razdeljeni v vzgojne skupine. Vsaki vzgojni skupini pripadata dva vzgojitelja. V tekočem šolskem letu imamo v dom vpisanih štirinajst gojencev, kar ob upoštevanju standardov in normativov, ki za eno skupino predvideva minimum šest gojencev, pomeni dve vzgojni skupini. Število vzgojnih skupin je nespremenjeno slabih deset let. Pred tem so bile tri vzgojne skupine, tudi štiri. Število učencev in dijakov je z začetkom inkluzije vztrajno padalo, kar je pomenilo tudi zmanjšanje števila vpisanih v dom. V zadnjih letih se je spremenila tudi struktura naših gojencev. Vedno več je takih, ki imajo poleg slepote ali slabovidnosti še kako drugo motnjo, pogosto motnjo v duševnem razvoju, lahko pa tudi gibalno oviranost.

Zaradi lažje organizacije in izvedbe dela smo v zadnjem času razdelili vzgojne skupine glede na sposobnosti gojencev. Tiste, za katere menimo, da imajo večje sposobnosti in s tem večje možnosti, da bodo nekoč živeli kar se da samostojno življenje, smo razvrstili v eno vzgojno skupino, ostale z nižjimi sposobnostmi, smo razvrstili v drugo. Glede na različne sposobnosti od njih tudi pričakujemo različno samostojnost pri delu, ki ga opravljajo. Prav vsi so zadolženi za pripravo obrokov, pomivanje posode, pospravljanje svojih sob in skupnih prostorov, pranje perila in podobno, vendar nekateri pri tem potrebujejo več pomoči, razlage in ponovitev, nekateri manj. S poudarkom na učenju gospodinjanskega dela in veščin, ki jih potrebujemo v vsakdanjem življenju, smo se nekoliko približali življenju v stanovanjskih skupinah, ki jih načrtujemo ustanoviti v bližnji prihodnosti. Poleg tega imamo rezerviran čas še za učne ure, med katerimi se gojenci učijo, opravijo domače naloge in ostalo delo za šolo. Čas najdemo tudi za druge izvenšolske dejavnosti. Le-te lahko gojenci obiskujejo izven Centra IRIS ali pa obiskujejo tiste, ki jih organiziramo pri nas. Med takšne dejavnosti sodi fitness, krožek ročnih spretnosti, šah in podobno. Nekajkrat na teden imamo na voljo uporabo telovadnice, kjer lahko igramo nogomet, košarko, showdown, goalball, rolamo, izvajamo različne vaje na poligonih, ki si jih pripravimo sami, tekamo in podobno. Če je lepo vreme, se odpravimo na sprehod v mesto ali na Rožnik. Na voljo imamo tudi več koles tandemov, s katerimi premagujemo nekoliko daljše razdalje. V bližnjih trgovinah opravljamo manjše nakupe, včasih pa obiščemo tudi kakšen lokal. Vsako tako priložnost izkoristimo za učenje novih ali utrjevanje že usvojenih socialnih veščin. V prostem času se družimo, igramo družabne igre in si ogledamo prenos kakšnega športnega dogodka. Večere si mnogokrat popestrimo s pevanjem ob spremljavi kitare.

Pisanje domače naloge v učilnici na prostem.

Rekreacija v sobi za fitnes ...

... in rekreacija na prostem.

S tandemom na Ljubljanskem gradu.

Preživljanje prostega časa ob igranju družabnih iger.

DESETLETJE EVROPSKIH PROJEKTOV

Marija Jeraša, prof. ang. in fr. jezika

Center IRIS je edina organizacija v Sloveniji, ki dela na področju izobraževanja slepih in slabovidnih. Organizacije, ki se v svoji državi ukvarjamo z izobraževanjem te populacije, se pogosto srečamo z veliko oviro, saj imamo v domačem okolju malo možnosti za izmenjavo izkušenj in dobrih praks ter za strokovno izpopolnjevanje na tako specifičnem strokovnem področju. Odpiranje v širši, predvsem evropski prostor, je zato nujno.

Že pred skoraj tridesetimi leti smo tako npr. na strokovni ekskurziji v Nemčiji videli, kako enostavno je tiskanje v brajici, če je gradivo pripravljeno v elektronski obliki, in novo tehnologijo kmalu vpeljali v domače okolje. Pisnih preizkusov znanja in ostalih izročkov tako ni bilo več potrebno narekovati ali tipkati na brajev stroj. Še preden so se slepim in slabovidnim na široko odprla vrata v inkluzivne oblike izobraževanja z ZUOPP v letu 2000, smo na Nizozemskem spoznavali uspešen koncept podpore taki obliki izobraževanja. Finančna sredstva v okviru Norveškega finančnega mehanizma so nam omogočila oblikovanje strokovnih izhodišč za strokovni center po norveškem zgledu.

V zadnjem desetletju pa je sodelovanje s tujimi partnerji v različnih shemah evropskih projektov doživelo še poseben razmah. Projekti se v marsičem dopolnjujejo in nadgrajujejo. Prelomna je bila odločitev za sodelovanje v projektu OPTIC – OPTimising the Inclusive Classroom, Comenius Šolska partnerstva - Večstranski projekti v letu 2008.

Zamisel za projekt in pobuda je prišla iz Luksemburga, iz tamkajšnjega Institut pour Déficients Visuels, ki je bil tudi glavni koordinator projekta, v katerem so poleg naše ustanove sodelovali še:

- The Institute for Special Needs Education Resource Centre Vision/ Ekeskolan, Švedska,
- Lycée Fresnel, Francija,
- St Joseph's Primary School For Children With Visual Impairment, Irsko,

- Royal Blind School, Škotska in
- Centre Pédagogique pour Hadicaps de la Vue, Švica kot pridruženi čla

Želeli smo pokazati, kako lahko dobro načrtovanje okolja za učence z okvaro vida pozitivno vpliva na učne rezultate vseh učencev in tako lahko postane inkluzija učencev z okvarami vida pozitivna izkušnja za vse. Primere dobre prakse in priporočila smo zbrali v elektronski in tiskani obliki. Brošuro in tudi filma, ki sta bila posneta, še vedno uporabljamo mobilni učitelji v inkluzivnih šolah, ko predstavljamo potrebne prilagoditve fizičnega okolja za novega učenca ali dijaka. Gradiva in filmi so še vedno dostopni na spletni strani optic-comenius.eu (12. 10. 2019). Projekt je bil na Škotskem ocenjen kot primer dobre prakse.

Partnerstvo, ki se je v projektu OPTIC – OPTimising the Inclusive Classroom izkazalo za dobro delujoče, je želelo nadaljevati delo v projektni shemi Vseživljensko učenje. Pozornost smo tokrat namenili enemu ključnih področij specialpedagoških dejavnosti, to je orientaciji in mobilnosti (O&M). Projekt se je imenoval **Step Up! - Safe travel and movement Through the Environment for young learners with visual impairment, Promoted by all! Understanding and Participation.**

Že preverjenim partnerjem so se pridružili še nekateri novi. Partnerstvo je štel sedem članov:

- Gymnazium pro zrakové postizene a Stredni skola pro zrakové postizene, Praga, Češka,
- Jyväskylän näkövammaisten koulu Jyväskylä, Finska,
- Institut pour Deficients Visuels Luxembourg,
- Jordanstown School, Belfast, Severna Irska,
- Primary School for Children with Visual Impairment ChildVision,

Dublin, Irska,

- Royal Blind School Edinburgh, Škotska in
- Ekeskolan/Resourcentre Vision, Orebro, Švedska,

Naša ustanova je sodelovala kot pridružen član, saj smo bili edini izmed prijaviteljev, kjer projekt ni dobil odobrenih finančnih sredstev in smo sodelovanje financirali z lastnimi sredstvi in ob pomoči ostalih partnerjev.

Obvladanje veščin orientacije in mobilnosti je pomembno za otroke z okvaro vida, saj z njimi postanejo samostojnejši, pomagajo jim pri razvoju samozavesti, samospoštovanja in prinašajo večjo neodvisnost in svobodo. Za boljšo prepoznavnost in promocijo O&M smo izdelali knjižico Preprosti koraki, smernice za starše in vse tiste, ki delajo z otroki z okvaro vida. Strah, da bi se pri samostojnem gibanju in raziskovanju okolja otroku utegnilo kaj zgoditi, pogosto hromi otrokovo okolico, da bi ga na poti v samostojnost še bolj spodbujali. Zato je zelo pomembna ocena okolja, v katerem se giblje otrok z okvaro vida, npr. v novem šolskem okolju. V ta namen je bil izdelan Obrazec za oceno okolja. Seveda nam probleme, ki se ob oceni pokažejo, pomagata reševati že omenjeni priročnik iz projekta OPTIC. Ozaveščanje okolja vedno pripomore k napredku na določenem področju in knjižico o pogostih stereoptipih o slepih in slabovidnih še vedno uporabljamo kot promocijsko gradivo. Vsa nastala gradiva smo člani projektne skupine prevedli v slovenščino.

EDUCARE je bil prvi projekt v projektni shemi Erasmus+. Po neuspešni prijavi v shemi Strateškega partnerstva, smo se odločili, da poskusimo realizirati projekt v okviru Učne mobilnosti posameznikov in bili uspešni. Kombinacija slepote oz. slabovidnosti in vedenj, ki predstavljajo poseben izziv, je tudi za nas strokovne delavce predstavljala poseben izziv. Tudi sodelovanje je potekalo v malo drugačni zasedbi in poleg naše ustanove so sodelovali še:

- Jordanstown School, Belfast, Severna Irska,
- Royal Dutch Visio, Nizozemska,
- Budapest School for the Blind, Madžarska
- SWW - Southern Bavarian accommodation and sheltered workshops for blind and visually impaired people (Südbayerische Wohn- und Werkstätten

für Blinde und Sehbehinderte gemeinnützige GmbH), Nemčija.

Izvedena so bila štiri usposabljanja, namenjena predvsem spoznavanju dobrih, že uveljavljenih modelov; npr. nizozemski partnerji so predstavili Vlaskamp metodo, EIM metodo - Učenje z raziskovanjem ob strokovni podpori in Metodo dela na osnovi kompetenc. Predstavljene modele ali njihove elemente smo preizkusili v praksi. Med metodami, ki smo jih spoznali, smo največkrat tako doma, kot na naših izobraževanjih, preizkusili Sokratovo intervizijsko metodo, s katero smo se v lotili reševanja problemov tudi v strokovnih skupinah v Centru IRIS, predstavljena pa je bil tudi v okviru izobraževanj, ki jih organiziramo za vzgojitelje in učitelje slepih in slabovidnih v inkluziji.

Že pri prvih modelih so bila dobrodošla spoznanja, da si pogosto zastavljamo preobsežne cilje, in da je te cilje potrebno razdeliti v manjše korake, ki jih je možno doseči. Ob tem je bila pomembna tudi ugotovitev, da številne uveljavljene metode (npr. TEEACH za otroke oz. mladostnike z avtizmom) v skupini slepih in slabovidnih ni možno direktno uporabiti, saj je potrebno poiskati druge senzorne kanale, zato so bili dragoceni primeri, na kakšen način prilagoditi te metode, da jih lahko uporabimo tudi pri naši ciljni skupini. Partnerji smo za izobraževanja pripravljali primere v obliki snemanj, zapiskov in predstavitev ter v skupinah iskali odgovore na zastavljene izzive. Spoznali smo, da so številni izzivi enaki ali zelo podobni v vseh partnerskih državah, se učili in dobivali ob tem nove ideje, kako se lotiti določenih situacij, istočasno pa smo dobili tudi potrditev lastnih kompetenc. Delo na primerih je prav gotovo doprineslo k večjemu razumevanju ciljne skupine. Ena od dragocenih ugotovitev ob zaključku projekta je bila, da so določene situacije, ki jih moramo znati sprejeti in uskladiti naše strokovne cilje s cilji in potrebami otrok in mladostnikov, s katerimi se ukvarjamo. Neustrezno zastavljanje ciljev generira stres, tako na strani strokovnih delavcev kot otrok in mladostnikov. Sprememba osebnostne naravnosti in strategij v vsakodnevni praksi pozitivno vpliva na učni in vzgojni proces in prispeva k umirjanju situacij, do katerih prihaja zaradi neustreznega vedenja tudi dolgoročno.

V okviru projekta je nastal tudi dokument Protokol o aktivnostih ob prehodih - s prehodi mislimo spremembe nivoja izobraževanja, šolskega okolja, npr. iz prilagojenega programa v inkluzijo ali obratno, itd. Dokument je nastal na osnovi naših dolgoletnih izkušenj dela v mobilni službi in bil dopolnjen s prakso iz partnerskih organizacij. Pri vseh partnerjih je bil prepoznan kot zelo uporabno gradivo in dober usmerjevalec aktivnosti za strokovne delavce. Čeprav na prvi pogled nima povezave z motnjami vedenja, smo s številnimi primeri prepoznali, da neustrezno izveden prehod lahko sproži zelo težke oblike zahtevnega vedenja.

Že v času projekta EDUCARE smo v pogovorih, tako v naši delovni skupini kot pri analizah študij primerov v času izobraževanj, pogosto prišli na vsebine, povezane s socialno vključenostjo slepih in slabovidnih in socialnimi veščinami. Tema za naslednji projekt se je ponujala kar sama. Še posebej, ker nekatere raziskave kažejo, "da ima trenutno izvajanje dodatne strokovne pomoči

izrazito manj učinka na socialno vključevanje” (Nacionalna evalvacijska študija, 2016). Nastal ni en projekt, ampak dva:

SMILE! Social Skills Make Inclusive Life Easier

SMILE! je Erasmus+ projekt, namenjen učni mobilnosti posameznikov in je v svojem drugem letu izvajanja, SMILE too pa ga nadgrajuje. V triletnem projektu Erasmus+ SMILE too Strateška partnerstva se prvič preizkušamo v vlogi koordinatorja. Poleg nas sodeluje še pet partnerjev:

- Jordanstown School, Belfast, Severna Irska,
- Royal Dutch Visio, Nizozemska,
- Gymnazium pro zrakovne postizene a Stredni skola pro zrakovne postizene, Praga, Češka,
- Royal Blind School Edinburgh, Škotska in
- Lega del Filo d'Oro Onlus, Italija.

Vsi partnerji, ki sodelujemo v SMILE too, upamo, da bomo s pripravo gradiv in programov v prihodnosti dosegali boljše rezultate tudi na področju usvajanja socialnih veščin otrok in mladostnikov z okvaro vida.

V zapisu sem se osredotočila na projekte, ki sem jih spremljala kot aktivna udeleženka oz. koordinatorica. Seveda pa je ob navedenih projektih potrebno omeniti tudi dvoletni projekt v evropski shemi Vseživljensko učenje “Precise Evaluation – Fair Intervention”. V Erasmus+ projektni shemi pa smo v Strateškem partnerstvu sodelovali v projektu Opeye (Open and portable software library for rapid eye tracking), katerega koordinator je bil Institut pour Déficients visuels iz Luksemburga.

Sodelovanje v različnih projektih je imelo tudi druge učinke: vključili smo se v mednarodne organizacije, npr. MDVI Euronet, poglobilo se je sodelovanje z nekaterimi partnerji, npr. s šolo iz Prage, s katero smo izvedli dva uspešna projektna tedna za dijake v Ljubljani in v Pragi, z njimi pa se pogosto družimo tudi na športnih tekmovanjih.

Za vse strokovne delavce, ki sodelujemo v teh oblikah izobraževanj, je to priložnost za osebni in strokovni razvoj, vsi skupaj pa smo na ta način bistveno pripomogli, da je Center IRIS uveljavljeno ime med sorodnimi institucijami v evropskem prostoru.

BRANJE IN BARVE

mag. Nina Čelešnik Kozamernik, certificirana Irlen presojevalka

»Brati s strastjo je ena od najdragocenejših veščin v življenju.« je dejal H. Carl McCall, predsednik šolskega sveta, State University NY ob izidu knjige Nancy Newman Vzgajanje strastnih bralcev (2017), v kateri avtorica piše, da študije kažejo, da imajo starši ključno vlogo v bralnem procesu otrok vse od prvih mesecev pa do konca šole. To zagotovo drži, a če se na papirju, poleg črk, ki stojijo v vrsti, pojavi še kaj, ni vse odvisno od staršev. Branje je razmeroma nova človeška dejavnost, saj človek bere šele 5000 let, na planetu pa je že dvesto tisoč let. Človek ni naravno usposobljen za branje, kot je usposobljen za opazovanje, premikanje, poslušanje (Newman 2017, str. 104), zato se je branja potrebno naučiti. In učenje le-tega je proces. Kadarkoli se ga lotimo.

Center IRIS in sodelovanje v evropskih projektih

Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne je spomladi 2017 začel s projektom, ki ga sofinancirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, z naslovom Strokovni center za celostno podporo otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja (v nadaljevanju PPPU). Projekt bo trajal do 30. septembra 2020. V okviru projekta smo se izobrazili (2 delavki) in začeli izvajati presojanja za sindrom Irlen.

Kaj je sindrom Irlen?

Sindrom Irlen je motnja senzoričnega uravnavanja, ki povzroča vrsto simptomov, vključno s primanjkljaji v procesiranju vidnih informacij in občutljivostjo na svetlobo. Gre za težavo s procesiranjem vidnih informacij v možganih in ne za težavo z očmi, vsekakor pa drži, da imajo lahko sindrom Irlen tudi slabovidni posamezniki, tudi slepi z ostankom vida ali dojemom svetlobe.

Študije dokazujejo, da ima 46 % ljudi, ki imajo težave z branjem, disleksijo, motnjo pozornosti ali učne težave tudi sindrom Irlen (povzeto po <https://irlen.com/published-research/>, 10. 09. 2019). Sindrom je v enakem odstotku prisoten tako pri deklicah kot pri dečkih, lahko je prirojen ali pridobljen kot posledica pretresa možganov, hudih udarcev v glavo, narkoz ... kadarkoli kasneje v življenju.

Posamezniki s sindromom Irlen se lahko soočajo s katero koli od naslednjih težav: z občutljivostjo z svetlobo, neučinkovitim branjem, otežkočenim

neprekinjenim branjem, s sposobnostjo sedenja pri miru, slabšo pozornostjo in koncentracijo, počasnim branjem, slabim razumevanjem prebranega, težavami pri zaznavi globine, pri športih z žogo, s pogostimi glavoboli, razdražljivostjo, utrujenostjo. Prav tako se lahko pojavijo napor in izčrpanost pri branju, učenju, pri uporabi računalnika ali pri delu pod neonsko razsvetljavo.

Težave zaradi sindroma Irlen pogosto soobstajajo z drugimi težavami, simptomi pa so pogosto zelo podobni kot pri težavah pri branju in pisanju, splošnih težavah pri učenju, ADD (motnja pozornosti in koncentracije) ali AD/HD (motnja pozornosti in koncentracije/hiperaktivnost), specifičnih težavah z učenjem, nelagodju oz. bolečinah (glava in oči), težavah v povezavi s telesnim in mentalnim zdravjem.

S pomočjo Irlen barvnih folij ali Irlen spektralnih filtrov (barva je za vsakega posameznika specifičen odtenek, lasten samo njemu, individualna, česar ni mogoče reševati s pomočjo kakršnih koli pobarvanih stekel) lahko dosežemo izboljšanje tudi na področjih anksioznosti in stresa, samozavesti in samopodobe, boljšega počutja, normalnega ritma spanja.

Irlen klinike: svet in Slovenija

Po trenutno dostopnih podatkih na svetovnem spletu, na svetu obstaja preko 170 Irlen klinik (ZDA, Kanada, Južna in Srednja Amerika, Azija, Evropa, Afrika, Nova Zelandija, Avstralija) in preko 7000 strokovnjakov, ki so se usposobili za Irlen presojevalce, več kot 100 000 ljudi uporablja Irlen barvna očala in milijoni posameznikov uporabljajo barvne folije, opravljenih je bilo preko 200 neodvisnih znanstvenih raziskav na področju izobraževanja, medicine in psihologije.

V Sloveniji imamo inštitut za skotopični sindrom, Irlen kliniko Slovenija, ki je edina tovrstna klinika v širšem geografskem prostoru. Imamo približno 25 presojevalcev po vsej Sloveniji (za določitev barvnih folij) in 2 diagnostičarki (za določitev Irlen barvnih filtrov na očalih, v Ljubljani); približno 1000 oseb v Sloveniji uporablja Irlen barvne folije, očala z Irlen barvnimi filtri pa nosi cca. 400 ljudi, na seznamu za določitev spektralnih filtrov Irlen na očalih trenutno čaka cca. 85 ljudi (podatki pridobljeni na Inštitutu za skotopični sindrom, direktorica doc. dr. Kelava, junij 2019).

Pogostost pojavnosti sindroma Irlen

Sindrom Irlen ima (Irlen, 2005 in Irlen, 2010):

- 15 % zdrave populacije,
- 46 % otrok in mladostnikov z učnimi težavami, 65 % tistih z disleksijo,
- 33 % otrok in mladostnikov za AD/HD,

- 15 % nadarjenih,
- 80 % zapornikov,
- ljudem, ki imajo glavobole, so se le-te, po nošenju očal z Irlen barvnimi lečami, zmanjšali za 74 % (Irlen, 2010).

Težave, ki jih povzroča Irlen sindrom, ostanejo vse življenje, lahko pa se spreminjajo od otroštva do odraslosti.

Že testirani otroci in odrasli v Centru IRIS

V okviru projekta za skupino otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja izvajamo 30-urni tečaj računalništva in 15-urni tečaj razvijanja bralnih veščin, 1-krat letno organiziramo delavnico veččutnega učenja, sodelujemo s Centrom za strokovno pomoč in podporo otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami in njihovim družinam Črnomelj in Novo mesto in od leta 2018 dalje vsem, ki so vključeni v projekt ali otrokom v obravnavani Centra IRIS, omogočamo tudi brezplačno testiranje za sindrom Irlen. Tako smo v tem času testirali 25 slabovidnih ljudi, pretežno otrok in mladine, in 36 oseb s primanjkljajem na posameznih področjih učenja in 96 posameznikov, ki so se, glede na vprašalnik pred presojanjem prepoznali za kandidate (http://strokovnicenter.splet.arnes.si/files/2018/03/Vprasanik_Irlen_sindrom.pdf).

S testiranjem je bil posameznikom določen individualni odtenek Irlen barvne folije, ki je možgane pomiril in s tem je bilo doseženo, da posameznike bela podlaga ni več motila, da so se črke umirile (če so se prej premikale, se s folijo niso več premikale), besedilo se je nehalo megliti (če se je prej meglilo), branje je povzročalo manj utrujenosti, nemira ..., posledično so posamezniki hitreje brali, delali manj napak pri branju, poročali o boljši koncentraciji, razumevanju prebranega in o manjši utrujenosti.

Nekaj prvih odzivov: »Ne morem verjeti! Nič ne izgine! Vse vidim! Nič ne pleše! Vau! Ja, še bi brala! Prav logično lahko gledam! Jaz sem pa mislila, da tako pač je in da se mi ne da pomagati!«

Za vsakega posameznika se na testu, ob uporabi Irlen barvne folije, predvidi področja napredka. Področja se določijo individualno glede na ugotovitve na testiranju. Priporoča se še, da nekatere osebe, poleg barvne folije Irlen, uporabljajo še:

- barvne flomastre za označevanje,
- naravno svetlobo ali zatemnjeno umetno osvetlitev,
- kapo s ščitnikom (spodnji del naj ne bo bel),
- barvni papir (ki se bo po odtenku najbolj približal na testiranju določeni barvi) in/ali barvne zvezke,
- testi, delovni zvezki, učni listi naj se natisnejo na barvo, ki ustreza odtenku

folije.

Zavedati se moramo, da se z uporabo barvnih folij zmanjša napor pri branju in pisanju, kar pa za nekatere ni nujno dovolj. Predvsem ljudem, ki so na svetlobo zelo občutljivi, v prostoru svetujemo:

- čim manj belih bleščečih površin,
- če je v razredu bela tabla, naj otrok ne sedi v prvi klopi, da ga pred bleščavostjo s table varujejo sošolci, in naj ne prepisuje z nje, učitelj naj mu v tem primeru raje izroči izročke,
- drsnice naj nimajo bele podlage,
- naj ne dela na beli mizi, če je le mogoče,
- luči ugasnjene, kadar se le da,
- čim manj vzorcev, pik, črt v otrokovem/učenčevem okolju,
- na tablo naj se zapisuje v stolpcih.

Zelo pomembno je, da otroka opozorimo da, ko barvno folijo položi na besedilo na beli površini, naj je med delom ne dviga. Taka uporaba folij ni primerna, saj tovrstne spremembe možgane preveč obremenijo, zato je potrebno delovne liste v naprej kopirati na barvo folij/-e.

Barvne folije in branje

Pogosto se zgodi, da otrok na testiranju s pomočjo Irlen barvne folije bere in poroča o tem, da se je besedilo umirilo, da lažje bere, da ima višjo koncentracijo potem pa se čez čas oglasijo starši, da še vedno bere počasi in da še ni »zbral«. Na tem mestu naj opozorimo, da se moramo še vedno zavedati, da metoda Irlen ni zdravstvena metoda, niti ni metoda učenja branja ali učne pomoči in ne nadomešča standardnega pregleda pri optiku ali zdravniku, predvsem pa bo otrok še vedno potreboval nekoga, ki ga bo naučil tehnike branja. Tudi če je otrok star že preko 15 let! Kajti tudi 15-letnik do zdaj ni mogel brati, če se mu je besedilo npr. meglilo, vrtelo, izginjalo, zato ga je potrebno na novo naučiti prepoznavanja besed, povezovanja v zloge in z vajo zagotovo pridemo do tekočega branja.

Kot piše Nancy Newman (2017, str. 104): »Branje je videti preprosto, a nevrobiologi pravijo, da je to ena najzapletenejših in najtežjih kognitivnih dejavnosti, ki se jih ljudje lotevamo. Pri branju sta aktivni obe možganski polovici, vključiti pa je treba spomin, izkušnje, domišljijo, jezikovne in motorične spretnosti, vidno percepcijo in opravilne funkcije, denimo sposobnost izključevanja motečih elementov in osredotočanja na dokončanje posamezne naloge.« Kar pa je za nekoga, ki ima sindrom Irlen zelo težko, če vemo, da so možgani preobremenjeni. Nancy Newman (2017, str. 105): »Pri učenju

branja se mora otrok naučiti, kako možganske povezave, namenjene drugim opravilom, uporabiti za to, da črne čačke na papirju poveže s posameznimi črkami, črke z glasovi, glasove z besedami, besede s pomenom, pomen pa mora shraniti v spomin.«

Nancy Newman (2017, str. 105) piše, da pri branju možgani uporabljajo 2 ločeni nevralni poti; in sicer na začetku je v uporabi počasnejša, ko novopečeni bralec natančno glaskuje besede črko za črko, zlog za zlogom (in v tej fazi težave v povezavi s sindromom Irlen težje prepoznamo, zato je priporočljiva starost za testiranje 9 let). Ko pa posameznik enkrat obvlada različne stopnje glaskovanja, njegovi možgani preklopijo na drugi sistem medsebojnih povezav, ki zmore te informacije obdelati tako rekoč v hipu, če niso vmes nastale motnje; npr. izginjanje, podvajanje, valovanje besedila ...). Zaradi takšne bliskovite pretvorbe povezav je bralec sposoben samo pogledati besedo, prepoznati posamezne glasove, priklicati pomen besed in si ga tako hitro zapomniti, da se zdi branje tako rekoč samodejno. In prav tekoče branje je pogoj za prijetno branje. V nadaljevanju Nancy Newman (prav tam) doda, da je proces branja za posameznika tako zahteven, da se mu z branjem poveča kapaciteta možganov, saj dobimo več sivih celic, ker morajo možgani razviti nove povezave. In če razmišljamo dalje; oseba, ki ne bere? Zagotovo ima »nebranje« posledice na možganih.

Nancy Newman (2017, str. 102) pravi: »Ne trdim, da bo izpopolnjena bralna pismenost otroku zagotovila zdravje, srečo in uspeh. Svet je veliko preveč nepredvidljiv, da bi lahko karkoli zagotavljali. A če bo usvojil bralne spretnosti, bo to dobrodejno vplivalo na njegovo osebnost, lažje se bo soočal z nesrečnimi naključji in spodrsjlaji in imel bo več možnosti za izpopolnjeno in ustvarjalno življenje.« Prav tako kot Helen Irlen poudarja (2005, 2010, 2015), da Irlen ni zdravilo, pač pa le pripomoček, ki odstrani eno plast težav.

Nancy Newman (2017, str. 103) dodaja še: »Ne pozabite, da imajo čustva izjemno pomembno vlogo pri oblikovanju bralca. Kadar otrok učenje povezuje z zabavo, kažejo raziskave, se v njegovem telesu sproščajo snovi, ki pripomorejo k optimalnemu delovanju možganov. Otrok postane bolj zavzet in motiviran za proces učenja.« A z zabavo povezovati nekaj kar je za posameznika moteče (npr. izginjanje črk, vrtenje besedila, valovanje vrstic ...) je skoraj da nemogoče, zato je nujno, da sindrom Irlen pravočasno korigiramo in posamezniku pomagamo na poti do iskanja zabave v branju. Nancy Newman (2017, str. 103) dodaja: »Vaš cilj je otroku pomagati, da premaga visoke ovire v začetni fazi učenja branja (kar lahko pomeni tudi korekcija sindroma Irlen), s katerimi se sooča tako rekoč vsak, tako da bo razvil dovolj spretnosti, da bo v branju užival. Ko bo branje enkrat (otrok) dojemal kot nagrado – ne kazen – bo bral pogosto. Več ko bo bral, bolje mu bo šlo in lažje ter v večje veselje mu bo.«

Zakaj je branje še pomembno?

Nancy Newman (2017, str. 102) poudarja: »Če bo vaš otrok do konca osnovne šole postal vešč, strasten bralec, bo v razredu bržkone sproščen in samozavesten, imel se bo za pametnega, akademsko bo uspešen, imel bo čas za prijatelje in občolske dejavnosti, v šoli bo užival in dovolj dolgo se bo šolal, da bo dosegel visoko izobrazbo. Vse to mu bo v življenju ponudilo široko paleto osebnih in poklicnih možnosti. Če pa bo v nižjih razredih obtičal na osnovni ravni bralne pismenosti in bo njegovo branje pomanjkljivo, bo njegovo samospoštovanje potlačeno, knjige bodo postale sovražnice, otrok bo v šoli podpovprečen ali povprečen, v razredu bo napet in živčen, šolanje bo opustil takoj, ko bo lahko, in ostalo mu bo bore malo izbire. Njegovo življenje se bo tako obrnilo v popolnoma drugo smer.« Pomembno je pomisliti na osebe z okvaro vida, katerim branje že tako predstavlja večjo oviro kot ljudem brez težav z vidom, zato je take posameznike nujno seznaniti z možnostjo za presojanje za sindrom Irlen, v kolikor se le-ta pokaže za smiselno.

Namesto zaključka nov začetek

Zamislimo se lahko nad besedami Galimbertija (2009, str. 125), ki pravi: »Upati namreč ne pomeni samo gledati naprej z optimizmom, ampak predvsem gledati nazaj, da bi videli kako oblikovati preteklost v sebi in jo uporabiti v prihodnosti.« Zato bi bilo smiselno upoštevati rezultate (v Sloveniji od 2015, v Ameriki od 1980) in jih čimprej uspešno pretvoriti v prakso ter razmišljati o uvedbi presojanja za sindrom Irlen v sistem. Res je, da je včasih sindrom Irlen edini vzrok za težave (in potem bo posameznik res tekoče bral), pogosteje pa je to le delček rešitve (in bo obiskovanje ur dodatne strokovne pomoči resnično prineslo rezultate). Pomembno se nam zdi, da kot Center za slepe in slabovidne orjemo ledino tudi na področju, ki ni neposredno povezano z vidom in na ta način pomagamo širšemu krogu posameznikov.

Viri in literatura:

- Galimberti, Umberto. 2009. Grozljivi gost: nihilizem in mladi. Ljubljana: Modrijan.
- Strokovni center za center za celostno podporo otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom s primanjkljaji na posameznih področjih učenja. <http://strokovnicenter.splet.arnes.si/svetovanje-in-izobrazevanje/skopticni-sindrom-irlen/>, 10. 09. 2019.
- Irlen, H. L. (2005). Reading by the Colors. The Berkley Publishing Group.
- Irlen, H. L. (2010). The Irlen Revolution. Square One Publishers.
- Irlen, H. L. (2015). Sports Concussions and Getting Back in the Game ... of Life. Helen Irlen.

- Kelava, Polona. Skotopični oz. sindrom Irlen in učenje odraslih. V: SODOBNE paradigme raziskovanja izobraževanja in učenja odraslih: eseji v počastitev jubileja Ane Krajnc. Ur. Nives Ličen et al., 281–305. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Newman, Nancy. 2017. Vzgajanje strastnih bralcev. Maribor: Hiša knjig, Založba KMŠ.
- Po pameti. Časopis o vzgoji, ki deli izkušnje. November 2018, št.10, letnik 2018.
- Irlen. www.irlen.com, 10. 09. 2018.
- Irlen klinika Slovenija. www.irlenslovenia.com, 10. 09. 2019.

»V TEM DOMU LUČ PROSVETE SIJE!«

Polona Koželj, prof. lik. um., samostojna bibliotekarka, Slovenski šolski muzej
avtorica razstave "V tem domu luč prosvete sijei!"

Razstava v Slovenskem šolskem muzeju ob 100-letnici prve šole za slepe in slabovidne na Slovenskem

Razstava "V tem domu luč prosvete sijei" je nastala v jubilejnem letu 2019, ko Center IRIS, kot naslednik Zavoda za slepo in slabovidno mladino, praznuje 100-letnico organiziranega izobraževanja otrok in mladih s slepostjo in slabovidnostjo. Slovenski šolski muzej se je ob tej priložnosti odzval vabilu, da predstavi del bogate stoletne zgodovine šolstva slepih in slabovidnih in tako pripomore k osveščanju javnosti o prisotnosti slepote v našem okolju. Slovenski šolski muzej vsako leto obišče okrog 15.000 obiskovalcev¹ med katerimi je velik del osnovnošolcev in srednješolcev. Z ogledom razstave bodo obiskovalci spodbujeni k razmisleku o ovirah s katerimi se srečujejo osebe z okvarami vida, o iznajdljivosti pedagoških delavcev, ki se ukvarjajo s slepo in slabovidno mladino ter o vzajemni pripravljenosti slepih in družbe za prijetno sobivanje.

Zgodovina je najboljša učiteljica, zato imajo na razstavi glavno besedo predmeti, fotografije in citati, ki pričajo o temeljiti skrbi in predanem delu z otroki in mladostniki z okvarami vida v okviru zavoda vse od njegovih začetkov pa do danes.

Prvi slovenski pedagogi, ki so pred sto leti svoje poslanstvo našli v izobraževanju slepe mladine, so že pred ustanovitvijo zavoda za slepe o njem razmišljali širše, kot zgolj o ustanovi, ki bi nudila slepim otrokom osnovno izobrazbo. Franc Fabinc, učitelj, časnikar in pedagoški pisec se je skupaj z učiteljico in profesorico Minko Skaberne leta 1911 udeležil tečaja za spoznavanje metod poučevanja slepih, ki ga je organiziralo Avstrijsko ministrstvo za bogočastje in uk na c. kr. zavodu za slepe na Dunaju. Po obisku dunajskega zavoda je v pedagoškem časopisu Slovenski učitelj objavil obširen članek z naslovom O šolstvu in vzgoji slepih². V njem je zapisal, da naj bi "ideal današnjega vzgojevališča za slepe obsegal vzgojo in pouk v predšolski dobi, v šoloobvezni dobi in v času, ko se slepec izobrazi za določen poklic." Tej smernici je v

¹ Stanko Okoliš, Slovenski šolski muzej v letu 2017, Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje, 27, 2018, št. 1-2, str. 219.

² Franc Fabinc, O šolstvu in vzgoji slepih, Slovenski učitelj, 17, 1916, št. 3, 4, 5, 6, str. 54-57, 84-87, 107-110, 121-123.

teku desetletij sledil razvoj Zavoda za slepe, ki je leta 2016³ postal Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne Ljubljana - Center IRIS. "Idealu današnjega vzgojevališča za slepe" smo sledili tudi pri postavitvi razstave v Slovenskem šolskem muzeju, ki ne predstavlja zgodovine zavoda kronološko, temveč v treh sklopih: predšolska doba, osnovnošolska doba ter srednješolstvo in poklicno izobraževanje. Znotraj posameznih sklopov lahko obiskovalec najde zanimive primerjave med "nekoč" in "danes".

Predzgodovina Centra IRIS – časovni trak

V odkrivanje zgodovine izobraževanja za slepe in slabovidne obiskovalca uvodoma povabi časovni trak, na katerem so nanizani glavni mejniki v razvoju zavoda. Ustanovitev prvega zavoda za slepe v Parizu (1784) in izum braillove pisave (1825) sta dogodka, ki sta postavila temelje ustanovam za slepe po Evropi. Kljub temu da je do ustanovitve zavoda na slovenskih tleh preteklo še mnogo let, se je skrb za izobraževanje slepih izkazovala v dobredelnih ustanovah, ki so finančno omogočale slepim otrokom šolanje v tujih zavodih: v Odilijinem zavodu za slepe v Gradcu, v zavodih na Dunaju, Lienzu in Celovcu⁴. Družine slepih otrok so se kljub denarni pomoči redko odločale za pošiljanje otrok v tujino, saj je izobraževanje v tujem zavodu pomenilo dolgotrajno ločitev in potujčevanje slovenskih slepih otrok. Prvi korak k skrbi za slovenske slepe na domačih tleh je naredilo Avstrijsko ministrstvo za bogočastje in uk, ko je leta 1911 organiziralo tečaj za spoznavanje metod poučevanja slepih na c. kr. zavodu za slepe na Dunaju⁵. Iz Kranjske sta se ga udeležila Franc Fabinc in Minka Skaberne, ki sta dragocena spoznanja delila s slovenskim učiteljstvom. Da je ustanovitev Zavoda za slepe na slovenskih tleh nujna, je bilo že dolgo znano, prihod slovenskih vojakov iz tujih zavodov v Ljubljano, 22. novembra 1918, pa je pomenil povod za njegovo osnovanje. Slepe vojake, ki jih je spremljala usmiljenka sestra Klara – Franica Vrhunc, so sprva namestili v nekdanji belgijski vojašnici v Ljubljani (danes AKC Metelkova mesto). Z razglasom, ki je 13. 9. 1919 imenoval člane v kuratorij Zavoda za slepe v Ljubljani, je bil le-ta formalno ustanovljen⁶. Pet dni pozneje je bil v Uradnem listu objavljen tudi razglas o sprejemu gojencev v Zavod za slepe. Ob ustanovitvi zavoda so bili slepi vojaki preseljeni iz belgijske vojašnice v poslopje stare porodnišnice, pridružili pa so se jim tudi slepi otroci, ki so se do tedaj šolali v tujih zavodih, in tisti, ki so bili doma, brez izobrazbe. Z letom 1922 je bil Zavod za slepe preseljen v Kočevje, ker je ministrstvo za zdravstvo kupilo dotedanje prostore Zavoda za slepe in jih namenilo bolnišnici za ženske

3 Katjuša Koprivnikar, Zborniku na pot, Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida, (ur. Nina Celešnik Kozamernik), Ljubljana 2019, str. 14.

4 Mimi Breznik, Dobrodelne ustanove za slovenske slepe, Svetloba izpodriva temo (ur. Vekoslav Mlekuž), Ljubljana 1969, str. 23-27.

5 Josip Kobal, Razvoj in stanje slepstva v Kraljevini SHS, Popotnik, 44, 1923, str. 80-85.

6 Uradni list deželne vlade za Slovenijo, št. 152/1919, Razglas št. 5582.

bolezni⁷. Selitev zavoda iz Ljubljane v Kočevje je slepe prizadela z več vidikov – odmaknjeni so bili iz kulturnega centra na obrobje, prostori v Kočevju niso bili primerni za šolanje in bivanje slepih, zavod so ob selitvi zapustili nekateri vrhunski strokovnjaki. Kljub vsem nasprotovanjem je zavod v Kočevju ostal kar 22 let. Selitev nazaj v Ljubljano je postala nujna leta 1944, ko je bilo v bombnem napadu poslopje zavoda uničeno do te mere, da ni bilo več primerno za bivanje. Po prihodu v Ljubljano jih je sprva v svojih prostorih gostil Zavod za gluho mladino na Zaloški cesti⁸. Leta 1945 se je Zavod za slepo deco preimenoval v Zavod za slepo mladino, leto pozneje pa je sledila še selitev v prostore na Marmontovi cesti (danes Jamovi) iz katerih je Ministrstvo za prosveto FLRJ izselilo zasebni dekliški internat redovnic "De Notre Dame". Voditelji zavoda so si nato vrsto let prizadevali za gradnjo večjih in primernejših prostorov, do katerih so prišli leta 1965. S to pridobitvijo je zavod lahko začel sprejemati tudi otroke z ostanki vida, zato se je preimenoval v Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana⁹. Center slepih in slabovidnih Škofja Loka, ki je sicer od leta 1950 vodil šolo za poklicno usposabljanje slepih¹⁰ je z letom 2004 predal srednješolsko in poklicno izobraževanje Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, ki je s tem postal edina ustanova v Sloveniji, ki pokriva skrb za izobrazbo slepega otroka vse od rosnih predšolskih let, pa do zaključka srednje šole. S svojim otrokovnim znanjem, kadri in pripomočki zavod nudi podporo slepim tudi pri nadaljnjem izobraževanju v inkluzivnih oblikah in pri vključevanju na trg dela. Zaradi širjenja področij, na katerih zavod nudi pomoč slepim in slabovidnim osebam ter njihovim družinam, se je konec leta 2016 preimenoval v Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne Ljubljana – Center IRIS.

Predšolsko obdobje otroka s slepostjo ali slabovidnostjo

Na razstavi "V tem domu luč prosvete sije" se predstavitev predšolskega obdobja osredotoči na dve bistveni okolji, ki zaznamujeta otrokov najzgodnejši razvoj: DRUŽINA in VRTEC. Družina, na prvem mestu, postavlja temelje otrokove osebnosti. Pomen zdravega družinskega okolja je na razstavi prikazan s pismom iz leta 1957. Rejnica, ki je v svojo družino sprejela 4-letnega slepega dečka, poročča, kakšen napredek je otrok dosegel v petih mesecih bivanja pri njej. Branje pisma je izredno zanimivo, saj avtorica piše v preprostem, sočivem jeziku in brez olepševanj opisuje svoja doživljanja.

Prvi tiflopedagogi so se precej ukvarjali z razpravami o tem, ali je za slepega otroka bolj vzpodbudno družinsko okolje ali je zanj bolje, da ga starši čimprej oddajo v vzgojno ustanovo, kjer bodo izučeni pedagogi skrbeli za njegov sistematični razvoj. Josip Kopal, tiflopedagog in prvi upravitelj šole za slepe v

⁷ Minka Skaberne, Prvi slovenski zavod za slepe, Svetloba izpodriva temo (ur. Vekoslav Mlekuž), Ljubljana 1969, str. 28-34.

⁸ Prav tam.

⁹ <http://www.zssm.si/o-nas/zgodovina/>

¹⁰ Janez Kos, Center slepih in slabovidnih dr. Antona Kržišnika Škofja Loka 50 let, Škofja Loka: Center slepih in slabovidnih dr. Antona Kržišnika, 1986, str. 5.

Ljubljani, je videl rešitev v povezovanju družin in strokovnega znanja učiteljev. Razumel je stisko staršev, ki s slepim otrokom pogosto niso znali pravilno ravnati. »... poudarjam, da bi bila na mestu sistematska navodila. Ta naj bi poznali starši, ki imajo slepega otroka. In kdo drug naj jim nudi ta navodila, ako ne učitelj! Saj je vendar on prvi narodov vzgojitelj!«¹¹ Dejstvo, da je za optimalen razvoj otroka z okvaro vida nujno sodelovanje institucije s starši je botrovalo nastanku različnih oblik vključevanja družin v delovanje zavoda in obratno: seminarji za starše, govorilne ure, roditeljski sestanki ... Nekdaj so potujoči učitelji za slepe odkrivali in obiskovali slepe otroke po domovih, v 60-ih letih prejšnjega stoletja je to nalogo prevzela tiflopedagoška mobilna služba, danes pa v okviru enote za pomoč inkluziji pri Centru IRIS strokovnjaki nudijo podporo otrokom vključenim v večinske izobraževalne ustanove.

Vrtec pri zavodu za slepe je bil v načrtu že od samih začetkov. *Smernice za bodoči pouk in vzgojo slepih*¹² utemeljujejo nujnost vključevanja predšolskih otrok v zavod. Vrtec še vrsto let ni zaživel v svoji polnosti. Pri otrocih, ki so jih že pred vstopom v šolo pošiljali v zavod, so želeli predvsem preprečiti nastanek začetnih učnih težav. V pripravljalnem razredu so tako posvečali pozornost naslednjim predmetom: vajam čutov, začetnemu stvarnemu pouku, računstvu in govornim vajam, vajam v orientaciji, petju in igram ter telesni vzgoji¹³.

“Moderna načela, ki bodo veljala za vrtce normalnih otrok vobče, se tudi uveljavijo v vrtcih za slepe”¹⁴ je leta 1919 zapisala Minka Skaberne. Tudi sto let pozneje delo v vrtcu za slepe in slabovidne poteka po Nacionalnem kurikulumu za vrtce. Kurikulum zajema razvoj naslednjih področij: gibanje, jezik, umetnost, družba in narava ter matematika. Področja razvoja so na razstavi predstavljena s krogi, v katerih obiskovalec odkrije stare pedagoške citate in fotografije iz zgodovine. Povezava med sodobnimi smernicami in trendi iz zgodovine je neobhodna. Razstavnih predmetov, ki bi predstavljali igro predšolskih slepih otrok nekoč ni veliko, saj se igrače slepih niso dosti razlikovale od igrač za videče. Mnoge specializirane igrače za slepe otroke pa so v uporabi v vrtcu Centra IRIS.

Osnovnošolsko obdobje otroka s slepostjo ali slabovidnostjo

Šolska zakonodaja je skozi zgodovino narekovala, kako in na kakšen način naj se šola slepi otrok. Šolska obveznost je bila na Kranjskem za slepe uvedena leta 1869 s 3. Državnim ljudskošolskim zakonom, ki je zapovedal obiskovanje pouka tudi nepolnočutnim otrokom. Do ustanovitve zavoda na naših tleh so se slepi otroci šolali v splošnih ljudskih šolah, kar je terjalo posebno

usposobljenost učiteljev. Po ustanovitvi Zavoda za slepe (1919) in z Zakonom

¹¹ Josip Kobal, Odlomki o slepstvu in pouku slepih otrok, Popotnik, letn. 55, 1933, št. 7, str. 206.

¹² ZAL, LJU 24, šk. 60, mapa 1540: Nekaj smernic za bodoči pouk in vzgojo slepih (1922).

¹³ ARS, 1460 Zavod za slepe in slabovidno mladino Ljubljana, šk. 18, teh. e. 79, Učni načrt za pripravljalni razred iz leta 1948.

¹⁴ Minka Skaberne, Vzgoja slepcev, Skrbstvena vzgoja (ur. H. Schreiner), v Ljubljani 1919, str. 15.

o narodnih šolah (1929), ki ni predvideval možnosti šolanja slepih otrok izven zavodov, se je začelo obdobje segregacije slepih mladostnikov. Zavod za slepo deco je pridobival na svoji strokovnosti ter s tem nudil otrokom celostno podporo pri izobraževalnem procesu, po drugi strani, pa je ločevanje slepih otrok od njihovih videčih vrstnikov, vodilo v večjo osamljenost in izoliranost od družbe tudi v kasnejšem življenju. Zakonodaja je komaj po letu 2000 začela upoštevati enake možnosti otrok s posebnimi potrebami ter se vračati k integracijskim in inkluzivnim oblikam izobraževanja za slepe in slabovidne otroke.

V nadaljevanju razstava vabi k odkrivanju predmetnika in specializiranih načinov učenja v šoli za slepe. Prvotni učni načrti so dajali velik poudarek predmetom, kot so: rokotvorni pouk oz. pouk ročnih del, pouk glasbe, verska in telesna vzgoja. Vsak od predmetov je na razstavi predstavljen s fotografijami in citati, ki utemeljujejo pomembnost posameznega predmeta za razvoj slepega otroka. Pouk branja in pisanja slepih otrok je od nekdaj terjal veliko mero iznajdljivosti. V zbirki tiflopedagoških predmetov, ki jih je Center IRIS predal Slovenskemu šolskemu muzeju v hrambo, najdemo izvirna pomagala, ki so slepim omogočala bralno-pisno sporazumevanje. Na razstavi je tako mogoče videti: semensko škatlo za spoznavanje brajeve celice, sestavljivo leseno kocko za opismenjevanje v brajici, kovinsko tablico z elastičnimi črtami in leseno tablico za pisanje pozneje oslepelih, Kleinov aparat za pisanje iglopisa, ki je omogočal branje tako slepim kot videčim, Heboldovo tablico, Brajev stroj znamke Matrix ter pisalni stroj znamke Picht za pisanje latinske abecede in z brajevi znamenji v pisalni vrstici. Veliko pripomočkov za pouk slepih otrok so iznašli in celo izdelali sami pedagoški delavci zaposleni v zavodu. Mnoga učila so edinstveni primerki in so v uporabi še danes.

Obdobje srednješolskega in poklicnega izobraževanja

V Zavodu za slepe so že od samega začetka posvečali veliko pozornosti dejavnostim, ki bi slepim posameznikom omogočale samostojno življenje. Prvotni učni načrt je šolo za slepe urejal kot "šolo – delavnico"¹⁵. V novonastali zavod so se lahko vpisovali tako slepi otroci kot slepi odrasli, ki so se želeli priučiti obrti, s katerimi bi se lahko dostojno preživljali.

V šolskem letu 1921/22 je bila na pobudo takratnega šolskega upravitelja Josipa Kobala, uvedena obrtno nadaljevalna šola¹⁶. Ob preselitvi v Kočevje je njeno delovanje sicer usahnilo, a jo je leta 1929 ponovno obudil slepi mojster Franc Dolinar. Vrsto let sta bili pletarstvo in ščetarstvo glavni, če ne kar edini obrtniški panogi za slepe. Komaj po vojni se je pojavil nov poklic - telefonist, v katerem so videli možnost zaposlovanja oseb s slepostjo in slabovidnostjo. Zato so v Zavodu za slepo mladino leta 1948/49 organizirali prvi tečaj za

¹⁵ Minka Skaberne, Skrb za slepce, Ljubljana: Društvo "Dobrodelnost", 1919, str. 225.

¹⁶ Marija Golob, Pot k svetlobi, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999, str. 22.

telefoniste in vpeljali avtomatično telefonsko hišno centralo za njihovo prakso¹⁷.

Po letu 1980 se je vedno več otrok, ki so končali osnovno šolo v Zavodu za slepo mladino, poskušalo vključiti v redne srednješolske programe, ki so omogočali poklicno kvalifikacijo primerno njihovim omejitvam. Slepim mladostniki so se začeli vpisovati v zdravstveno, kovinarsko, obutveno, trgovsko šolo in v šole družboslovnih smeri.

Slepim in slabovidnim prilagojeni programi so se izvajali v Centrih poklicnih šol v Škofji Loki in v Kočevju. Leta 2004 je tedanje Ministrstvo za šolstvo in šport preneslo celoten izobraževalni del Centra slepih in slabovidnih iz Škofje Loke v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani¹⁸. Tako je zavod postal edina ustanova v Sloveniji, ki skrbi za otroke in mladostnike z okvarami vida vse od predšolske dobe pa do zaključka srednje šole. Z različnimi aktivnostmi in projekti Center IRIS skrbi za njihove gojence tudi po končanem šolanju ter jim pomaga pri vključevanju na trg dela in širše v družbo¹⁹.

Prosti čas

Majhen del razstave je namenjen tudi predstavitvi preživljanja prostega časa slepe in slabovidne mladine. V zbirki predmetov, ki jih je Center IRIS predal Slovenskemu šolskemu muzeju v hrambo, je namreč moč najti zanimive igre - kot so Človek na tebi se, šah, domine – ki so izvirno prilagojene slepim in slabovidnim. Posamezne primerke razstava ponuja na ogled. Za slikovitejšo predstavo, s čim vsem si je slepa mladina v zgodovini zavoda krajšala prosti čas, je na razstavi tudi kolaž fotografij iz narave, izletov, morja, hribov ...

Vrata v prihodnost

Po končanem izobraževanju znotraj zavoda (današnjega Centra IRIS) se mladi s slepostjo in drugimi okvarami vida znajdejo na razpotju poti, med katerimi nobena ni lahka. Zakonodajca sicer nudi podporo vključevanju oseb s posebnimi potrebami v družbo (Zakon o socialnem vključevanju invalidov,²⁰ Zakon o osebni asistenci²¹), a črka na papirju se žal razlikuje od resničnih izkušenj. Zaključek razstave ponuja razmislek o življenju, ki čaka mlade po zaključenem institucionalnem izobraževanju, o družbi v katero vstopajo, o življenju "na drugi strani vrat". Pesem, ki je na razstavi zapisana na modelu vrat, je delo češkega pesnika Miroslava Holuba v prevodu Petra Svetine in opogumlja, da se posameznik odloči za korak naprej, da stopi iz znanega okolja v neznano, da se odloči za spremembe. S pozitivno naravnostjo in

¹⁷ Marija Golob, Pot k svetlobi, Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999, str. 46, 47.

¹⁸ <http://center-iris.si/o-nas/zgodovina/>

¹⁹ Matija Šilc, Socialna vključenost v 21. stoletju. Izživi in možnosti?, Celostna obravnava, vseživljenjsko učenje in socialna vključenost oseb z okvaro vida (ur. Nina Čelešnik Kozamernik), Ljubljana 2019, str. 466-476.

²⁰ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7808>

²¹ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7808>

vzajemno željo po sodelovanju lahko skupaj naredimo korak k bolj vključujoči in prijetnejši družbi za vse. V Slovenskem šolskem muzeju smo prepričani, da je razstava "V tem domu luč prosvete sije!" korak v pravo smer.

Fotografije:

(1) "V tem domu luč prosvete sije!" Na fotografiji iz leta 1949 je Franc Petrič v razredu slepih in slabovidnih učencev. (AS, 1460, teh. e. 75, 1/14/10)

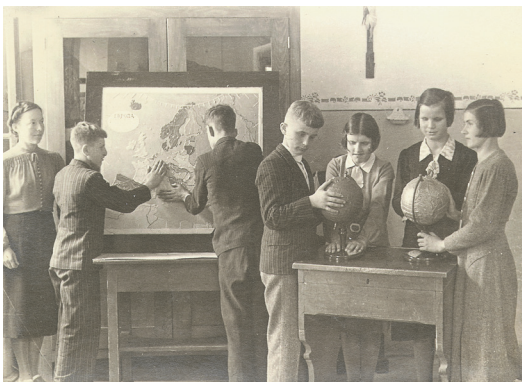
(2) Belgijska vojašnica v Ljubljani je bila prvi dom slepih vojakov, ki so se v spremstvu Franice Vrhunc 22. novembra 1918 iz tujih zavodov vrnili v domovino. (Izvirnik razglednice hrani Zmagoslav Tančič)

(3) Otroci pri spoznavanju cvetja, maj 1952 (AS, 1460, teh. e. 75, 1/8/5)

(4) Zemljepisni pouk v Zavodu za slepo deco v Kočevju. (Izvirnik hrani Pokrajinski muzej Kočevje)

(5) Igra na šahovnici prilagojeni za slepe (Izvirnik hrani Center IRIS)

VIZIJA ZA PRIHODNOST

OD ZAVODA ZA SLEPE DO CENTRA IRIS-100 LET RAZVOJA ŠOLE ZA SLEPE IN SLABOVIDNE

Katjuša Koprivnikar, prof. šport. vzgoje, ravnateljica Centra IRIS

Pravica otroka do izobraževanja je ena temeljnih pravic, ki je zapisana tako v Ustavi Republike Slovenije kot v Nacionalni konvenciji o otrokovih pravicah. Iz zgodovinskih zapisov lahko razberemo, da je bila slepim in slabovidnim otrokom prav ta pravica večkrat kršena, predvsem pa v obdobju pred prvo svetovno vojno. Takrat slepi in slabovidni otroci niso imeli možnosti za obiskovanje šole na območju današnje Slovenije, temveč so posamezniki šolo obiskovali v tujini. Pouk je potekal v nemškem jeziku. Po prvi svetovni vojni, natančneje 13. 9. 1919, so slovenski slepi in slabovidni otroci dobili svojo prvo šolo za slepe v Ljubljani. 20 učencev je obiskovalo dvorazredno osnovno šolo, pouk pa je potekal v slovenskem jeziku. Predmeti, ki so se poučevali, so bili: klavirski pouk, petje, pouk pletarstva in ščetarstva, ročna dela, glasbena teorija, harmonija, igranje citer in violine, strojepisje in esperanto.

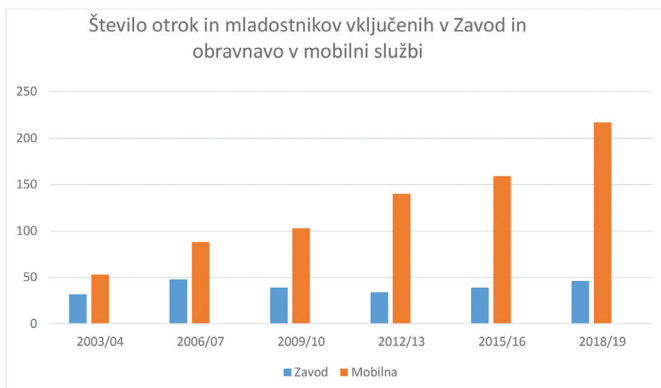
Zaradi spreminjajočih družbeno političnih razmer je prihajalo do pogostih menjav upraviteljev šole ter učiteljev. Šola je delovala v slabih razmerah in bila večkrat tik pred zaprtjem oz. premestitvijo učencev v šolo za slepe v Zemunu. Leta 1937 je upravne posle prevzela Mira Dobovšek, ki je s svojo iznajdljivostjo, iskanjem dodatnih virov in uvajanjem sodobnih pedagoških pristopov šolo za slepe dvignila na višji nivo. Vsi zaposleni so se trudili za napredek šole in uvajali novosti po zgledu tujih zavodov. Posebno pozornost so namenjali pouku orientacije, ročnim delom, telesni vzgoji in kuhanju. Za boljšo prepoznavnost zavoda so prirejali razstave ročnih del, pletarskih izdelkov in učil, učenci pa so nastopali na raznih prireditvah. Žal je druga svetovna vojna vplivala na nadaljnji razvoj zavoda. Delo v tem obdobju je povsem zastalo, poslopje pa je bilo porušeno. Upanje na nove prostore kljub temu ni nikoli zamrlo in Zavod za slepo mladino, kakor se je imenoval v tistem času, je 1. 3. 1946 dobil povsem nove in moderne prostore na Langusovi ulici 16 v Ljubljani, ker deluje še danes (leta 2019). Število otrok se je iz leta v leto povečevalo, prostorska stiska pa je bila vedno večja, zato je veliko otrok ostalo brez možnosti za šolanje. To so bili predvsem otroci z več motnjami in slabovidni otroci. Leta 1962 sta se pričeli graditi nova šola in športno igrišče, ki sta bili zgrajeni konec leta 1965. Slavnostna otvoritev novega šolskega poslopja je bila 29. novembra 1966. V začetku so v Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana prihajali predvsem slepi otroci in slepi otroci z ostankom vida, kasneje tudi slabovidni. Poudarek je bil na razvoju čutil, orientaciji in mobilnosti, razvoju večšin za samostojno življenje in poklicnem

usmerjanju. Po vojni je zavod postal osrednja vzgojno-izobraževalna osnovnošolska ustanova za slepe v Sloveniji. Njegovo poslanstvo je bilo ustvarjati enakovredne pogoje za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov, ki so se izobraževali v zavodu in v rednih osnovnih šolah. Do leta 2000, ko je bil sprejet Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju: Zakon), so se slepi in slabovidni otroci izobraževali predvsem v Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana (v nadaljevanju: Zavod). S sprejetjem Zakona pa so se razmere pričele hitro spreminjati, kar je narekovalo potrebo po spremembi programov in novi organizaciji dela. Število učencev v Zavodu se je iz leta v leto zmanjševalo, povečalo pa se je število vključenih v inkluzivne šole in vrtce. Ključno je bilo leto 2004, ko sta se združili osnovna in srednja šola, ki je delovala v Škofji Loki. Tako v Sloveniji danes deluje samo ena vzgojno-izobraževalna ustanova, ki izvaja prilagojene vzgojno-izobraževalne programe za slepe in slabovidne otroke ter otroke z okvaro vidne funkcije od vrtca do srednje šole.

PROCES TRANZICIJE ZAVODA ZA SLEPO IN SLABOVNO MLADINO V STROKOVNI CENTER

Pred vstopom Slovenije v Evropsko Unijo leta 2004 je le-ta morala sprejeti vrsto pravnih predpisov na področju zagotavljanja človekovih pravic, demokracije in varstva manjšin. Med temi predpisi je bil tudi Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, ki je otrokom s posebnimi potrebami omogočil, da vrtce in šole obiskujejo v svojem domačem kraju. Žal pa inkluzivne šole in vrtci, kakor vzgojno izobraževalni zavodi za otroke s posebnimi potrebami, niso bili pripravljeni na spremembe, ki jih je prinesel Zakon.

Starši, ki so v preteklosti morali svoje slepe in slabovidne otroke vpisati v Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, so se v velikem številu odločali za vrtce in šole v domačem okolju. Tako se je število otrok in mladostnikov v Zavodu kot Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki iz leta v leto zmanjševalo, kar je leta 2004 privedlo do združitve osnovne in srednje šole.

Najhitrejše spremembe so se dogajale prav na področju slepih in slabovidnih, ki so narekovele tudi spremembe v delovanju in organizaciji Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Zavod se je kot šola ves čas odzival na potrebe slepih in slabovidnih ter njihovih staršev, s pojavom inkluzivnega izobraževanja pa to ni več zadostovalo.

Nujne so bile velike spremembe v organizaciji dela, ponudbi programov, metodah dela, izobraževanju zaposlenih ter tranziciji šole v strokovni center. Septembra 2016 se je Zavod preimenoval v Center IRIS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje za slepe in slabovidne.

A kako se pripraviti na spremembe, ki bodo vplivale na otroke in mladostnike, zaposlene, razvoj programov, vodenje ustanove in financiranje dejavnosti? Odločili smo se za postopno uvajanje sprememb in širjenje nove organizacijske kulture, ki spodbuja inkluzijo. Pri tem smo sledili principom poslovne metode stalnih izboljšav Kaizen, ki kot orodje uporablja tako imenovani PDCA krog (Plan, Do, Check, Act).

Zaposleni smo se najprej vprašali, ZAKAJ proces inkluzije za slepe in slabovidne brez Centra IRIS ne bi bil uspešen?

Da smo si na to vprašanje odgovorili, je bilo potrebno veliko razprav med zaposlenimi, saj so bili v prvi fazi tranzicije zelo odklonilni do inkluzije. Izražali so:

- nezaupanje v inkluzijo;
- vztrajanje na starih programih;
- strah pred izgubo zaposlitve;
- strah pred neznanim (nove oblike in metode dela, novi pristopi, nova znanja in kompetence);
- skrb ob nezadostnih materialnih in finančnih sredstvih.

Od 2008 do 2019 je bil Center IRIS vključen v več projektov, v okviru katerih je šola delno že delovala kot strokovni center. Zaposleni smo pridobivali dragocene izkušnje in nova znanja ter postopno vnašali spremembe na vseh področjih delovanja. Septembra 2020 se zaključuje 4-letni projekt Mreže strokovnih centrov, financiran iz Evropskega socialnega sklada, na osnovi katerega se bo šola dokončno preoblikovala v strokovni center za slepe in slabovidne.

Naše delo je in še vedno temelji na priporočilih Evropske agencije za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb (v nadaljevanju Agencija). Podpora inkluzivnemu izobraževanju temelji na ključnih načelih, ki jih je Agencija opredelila v dokumentih Ključna načela za spodbujanje kakovosti inkluzivnega izobraževanja - priporočila načrtovalcem politik (2009), Ključna načela za spodbijanje kakovosti v inkluzivnem izobraževanju - Priporočila praksi (2011) in Profil inkluzivnih učiteljev (2012).

Priporočila načrtovalcem politik (Watkins, 2009, str.15-22), tudi v Sloveniji, so opredeljena v sedmih ključnih načelih, ki so bistvena za vzpodbujanje kakovosti inkluzivnega izobraževanja in so medsebojno tesno povezana. Ta so:

1. Širjenje sodelovanja in povečanje izobraževalnih možnosti vseh učencev.
2. Izobraževanje in usposabljanje vseh učiteljev za inkluzivno izobraževanje.
3. Organizacijska kultura in etika, ki spodbujata inkluzijo.
4. Podporne strukture, organizirane z namenom spodbujanja inkluzije.
5. Fleksibilni sistem financiranja, ki spodbuja inkluzijo.
6. Politike, ki spodbujajo inkluzijo.
7. Zakonodaja, ki spodbuja inkluzijo.

Omenjena načela nadalje predstavljajo osnovo praktičnim načelom, ki izhajajo iz učenčeve perspektive. Načela se nanašajo na vse učence, z ali brez posebnih potreb, saj inkluzija predstavlja kakovost izobraževanja za vse učence. Agencija (Donnelly, 2011, str. 13-17) izpostavlja naslednja:

1. Odzivanje na zahteve učencev.
2. Aktivno sodelovanje učencev.
3. Pozitiven odnos učiteljev.
4. Učinkovite veščine učiteljev.
5. Šolsko vodstvo z vizijo.
6. Usklajene interdisciplinarne službe.

Na osnovi 20-letnih izkušenj in priporočil Agencije smo uspeli sprejeti novo vizijo Centra IRIS, ki se glasi:

Sodelovati, povezovati in delovati za dvig kvalitete življenja slepih in slabovidnih, njihovih družin in zaposlenih v Centru IRIS.

Vizijo uresničujemo tako, da izvajamo in razvijamo programe, ki nam omogočajo:

- postati strokovni center za pomoč in podporo slepim in slabovidnim (tudi z dodatnimi motnjami) ter gluho – slepim v vseh življenjskih obdobjih, njihovim staršem, sorodnikom, okolici, izvajalcem vzgojno izobraževalnih programov, delodajalcem ter širši javnosti,
- postati center, ki bo v svoje programe vključeval otroke glede na potrebe in ne na diagnozo,
- postati središče za izmenjavo in nadgradnjo znanj na področju vzgoje, izobraževanja in rehabilitacije slepih in slabovidnih (tudi z dodatnimi

motnjami) ter gluho – slepih,

- postati prostor za raziskovanje in iskanje inovativnih rešitev na področju zgodnje obravnave slepih in slabovidnih otrok (tudi z dodatnimi motnjami) ter gluho – slepih otrok, na področju vzgoje, izobraževanja, specialno pedagoških pristopov, zaposlovanja ter tehnoloških rešitev.

Proces tranzicije se po 10 letih zaključuje in danes Center IRIS z 79 zaposlenimi predstavlja vodilno ustanovo na področju vzgoje in izobraževanja slepih in slabovidnih otrok in otrok z okvaro vidne funkcije v Sloveniji. Z razvojem podpornih programov vpliva na uspešnost inkluzivnega izobraževanja in ustvarjanju inkluzivnega okolja. Kljub veliki podpori inkluzivnemu izobraževanju pa smo prepričani, da je potrebno ohranjati tudi prilagojene vzgojno-izobraževalne programe in s tem otrokom in mladostnikom omogočiti možnost izbire.

IZZIVI ZA PRIHODNOST

Center IRIS je vzgojno-izobraževalna ustanova nacionalnega pomena. Ustvarja pogoje za strokovni razvoj zaposlenih in razvoj tiflopedagoške stroke. Predstavlja pomemben del podpornega sistema inkluzivnega izobraževanja ter s svojimi aktivnostmi vpliva na razvoj inkluzivne družbe. Naše aktivnosti bodo tudi v prihodnje usmerjene v izboljšanje obstoječih programov, predvsem pa v:

- uvajanje novih, bolj prožnih oblik pomoči in podpore otrokom, starejšim in strokovnim delavcem čim prej in čim bližje domu;
- izvajanje prilagojenih programov osnovne in srednje šole;
- uvajanje in spremljanje Indeksa inkluzivnosti v vzgojno izobraževalnih zavodih;
- izvajanje celostne ocene funkcioniranja;
- izvajanje programa zgodnje obravnave;
- izvajanje programov zaposlovanja slepih in slabovidnih ter socialnega vključevanja (zaposlitveni center, podjetniški inkubator, stanovanjske skupine);
- izvajanje programov rehabilitacije za kasneje oslepele;
- mednarodno sodelovanje in projektno delo;
- karierni razvoj strokovnih delavcev Centra IRIS in ustanovitev edukacijskega centra;
- zagotavljanja materialnih, prostorskih in finančnih pogojev za delovanje Centra IRIS.

Želimo si, da bi Center IRIS v prihodnosti predstavljal prostor, ki bi slepim in slabovidnim ter gluho-slepim vseh starosti ponudil tiste oblike pomoči in podpore, ki bi vplivale na izboljšanje kvalitete življenja in omogočile enakovredno vključevanje v delovno in širše socialno okolje. To pa bo mogoče le z medsebojnim sodelovanjem in povezovanjem ter podporo države.

VIRI:

Donnelly, Verity. (ur.). (2011). Ključna načela za spodbujanje kakovosti v inkluzivnem izobraževanju - Priporočila praksi. Odense. Danska: Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb.

Mlekuž, Vekoslav, (ur.). (1969). Svetloba izpodriva temo – Zbornik slepih Slovenije. Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Watkins, A. (ur.). (2009). Ključna načela za spodbujanje kakovosti inkluzivnega izobraževanja- priporočila načrtovalcem politik. Odense. Danska: Evropska agencija za razvoj izobraževanja na področju posebnih potreb.

V SODELOVANJU

ZA SOFINANCIRANJE TE PUBLIKACIJE SE
ZAHVALJUJEMO ARHIVU REPUBLIKE SLOVENIJE

e-ARH.si

e-ARH.si: JAVNI e-ARHIV POD UPRAVLJANJEM SLOVENSKE JAVNE ARHIVSKE SLUŽBE IN REŠITVE ZA RANLJIVE SKUPINE

*doc. dr. Tatjana Hajtnik, univ. dipl. ing. rač. in inf.
Mojca Kosi, mag.*

Ministrstvo za kulturo RS, Arhiv Republike Slovenije
Sektor za elektronske arhive in računalniško podporo
Zvezdarska 1, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: tatjana.hajtnik@gov.si; mojca.kosi1@gov.si

IZVLEČEK

e-ARH.si je krajše ime za slovenski javni elektronski arhiv, ki ga v skupnem projektu vzpostavljamo vsi slovenski javni arhivi. Avtorici v prispevku predstavita izhodišča in faze razvoja od študije izvedljivosti do rezultatov projekta eno leto pred njegovim zaključkom. Velik poudarek namenita rešitvam za ranljive skupine. Projekt je financiran s strani EU.

Ključne besede: slovenski javni arhivi, projekt e-ARH.si, ranljive skupine, dostopnost, digitalno arhivsko gradivo

UVOD

Za obdobje v poznih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je značilna eksponentna porast novih informacijskih in komunikacijskih tehnologij (v nadaljevanju: IKT) v mikroelektroniki, računalništvu (strojna in programska oprema), telekomunikacijah in optoelektroniki. Vse to je privedlo do informacijske revolucije. Način komuniciranja se je začel temeljito spreminjati, procesi so postali hitrejši in zmogljivejši. Družba je postajala vedno bolj informacijska družba, njena glavna značilnost pa e-poslovanje in informatizacija procesov. Tehnološke možnosti in pravne podlage za e-poslovanje so povzročile vedno večjo količino digitalnih zapisov. To je pred slovenske javne arhive postavilo vrsto novih vprašanj in izzivov, povezanih predvsem s tem, kako bi zagotovili

dolgoročno ohranjanje teh zapisov. Nastopil je čas, ko smo v slovenskih javnih arhivih morali razmisliti o preoblikovanju svojih arhivskih procesov. Na izzive, ki jih je prinašala vedno večja količina zapisov v digitalni obliki, smo se odzvali tako, da smo pristopili k razvoju in vzpostavitvi slovenskega nacionalnega e-arhiva. Krajše smo ga poimenovali kar e-ARH.si. Oblikovanje strategije razvoja e-ARH.si in njenega izvedbenega načrta ter njuno sprejetje s strani Vlade RS je pripomoglo k temu, da smo leta 2013 pridobili manjša zagonska finančna sredstva za vzpostavitev projekta. Leta 2016, s sprejetjem nove strategije in izvedbenega načrta razvoja e-ARH.si za obdobje do 2020, pa nam je uspelo pridobiti malo večjo finančno podporo, prav tako v večjem delu (80%) s strani EU. Na teh temeljih smo leta 2016 vzpostavili skupen projekt, s katerim smo pristopili k realizaciji začrtanih strateških ciljev. V nadaljevanju je prikazana realizacija tega projekta dobro leto pred njegovim zaključkom.

VIZIJA e-ARH.si

Poslanstvo slovenskih javnih arhivov in sistema e-ARH.si kot njihovega integralnega dela je vrednotenje, pridobivanje, strokovna obdelava, ohranjanje in omogočanje uporabe nacionalne arhivske kulturne dediščine Republike Slovenije v digitalni obliki. Na teh temeljih je slovenska javna arhivska služba oblikovala vizijo, da bo vsem zainteresiranim uporabnikom omogočila dostop s kateregakoli mesta do najboljših e-rešitev z namenom ohranjanja in uporabe digitalnega gradiva. Z uresničitvijo te vizije želimo slovenski javni arhivi vzpostaviti sistem e-ARH.si in postati ena vodilnih institucij na področju inovacij e-arhiviranja v Republiki Sloveniji, na območju EU in jugovzhodne Evrope.

PROJEKT e-ARH.si

Na osnovi sprejete strategije in njenega izvedbenega načrta smo slovenski javni arhivi v začetku leta 2011 formalno vzpostavili skupen projekt razvoja e-ARH.si, katerega nosilec je bil Arhiv RS. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev je projekt prinesel prve rezultate šele po letu 2013, ko je Arhiv RS pridobil prva zagonska sredstva iz Evropskega kohezijskega sklada za regionalni razvoj 2007–2013 za obdobje 2013–2014 (EU delež financiranja projekta je bil 85 % in 15 % iz slovenskega proračuna). Ker smo odločbo o odobritvi sredstev dobili šele v začetku junija 2013, se je zaključek realizacije projekta pomaknil v leto 2015. Projekt smo v tem obdobju, glede na vir financiranja, poimenovali e-ARH.si: OP RR.

Glede na finančne in kadrovske vire smo v okviru tega projekta do zaključka leta 2015 razvili prve rešitve²² za potrebe izvajanja e-arhiviranja v vseh njegovih fazah. Izdelali smo prva programska orodja, namenjena ustvarjalcem

²² Več o realizaciji prve strategije razvoja e-ARH.si je v prispevku Hajtnik, T. (2015). Na poti do slovenskega elektronskega arhiva. V: Volčjak, J. (ur.). Arhivi na razpotju : zbornik referatov : 27. zborovanje. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije. Str. 143-152. [COBISS.SI-ID 1804917]

digitalnega arhivskega gradiva, arhivistom v slovenskih javnih arhivih kot tudi končnim uporabnikom pa za dostop do tega gradiva. Za dolgoročno ohranjanje digitalnega gradiva smo vzpostavili elektronski repozitorij (depo za digitalno arhivsko gradivo), ki ga predstavlja odprtokodna programska rešitev Fedora Commons. Vzpostavili smo informacijsko infrastrukturo na treh geografsko oddaljenih lokacijah za hrambo arhivskega digitalnega gradiva, poleg primarne lokacije v prostorih Arhiva RS še dve sekundarni. Slednji sta v prostorih, kjer za fizično in tehnično varnost skrbi Ministrstvo za javno upravo.

NOVA STRATEGIJA e-ARH.si ZA OBDOBJE 2016 - 2020

Po izteku prve strategije smo slovenski javni arhivi pripravili, Vlada RS pa leta 2016 potrdila, novo strategijo nadaljnega razvoja e-ARH.si za obdobje 2016 - 2020 (Ministrstvo za kulturo – Arhiv RS, 2016). Osnovno izhodišče je predstavljal noveliran Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) v letu 2014, ki je v preoblikovanem 59. členu naložil zdaj samo slovenskim javnim arhivom, da upravljajo skupno informacijsko komunikacijsko infrastrukturo za vodenje evidenc, hrambo, uporabo arhivskega digitalnega gradiva v arhivih, skrbijo za učinkovito povezovanje med arhivskimi informacijskimi sistemi ter s podobnimi sistemi pri varovanju kulturne dediščine v Republiki Sloveniji in Evropski uniji.

Nova strategija razvoja e-ARH.si sledi evropskemu in nacionalnemu interoperabilnostnemu okviru. To poenostavljeno pomeni zmožnost e-ARH.si in poslovnih procesov, ki jih podpira, da izmenjuje podatke, informacije ter znanja na evropskem in nacionalnem nivoju. Končni strateški cilji razvoja in vzpostavitve e-ARH.si so med drugim tudi (Ministrstvo za kulturo – Arhiv RS, 2016):

- prispevek k optimizaciji temeljnih funkcij delovanja e-uprave in izboljšanje notranje učinkovitosti poslovanja e-uprave;
- zagotavljanje in razvoj kakovostne storitve upravljanja s slovensko kulturno dediščino in posledično pravno varnostjo države, njenih institucij in posameznikov;
- povečanje interoperabilnostnega povezovanja temeljnih podatkovnih virov javnega sektorja ter s tem povečanje dostopa do arhivskega gradiva v smislu kulturne dediščine in pravne varnosti.

Skladno z dinamiko reorganizacije informatike v državni upravi strategija e-ARH.si predvideva umestitev določenih rešitev sistema e-ARH.si tudi v Državni računalniški oblak (v nadaljevanju: DRO)²³, ki ga vzpostavlja

23 Državni računalniški oblak (DRO) predstavlja računalniško infrastrukturo za neposredne proračunske uporabnike in jim nudi shranjevalne, razvojne, poslovne in druge zmogljivosti v obliki storitev ter možnost, da z uporabo koncepta računalništva v oblaku hitro dosežejo svoje poslovne cilje. Infrastruktura je v lasti in upravljanju države, na njej se izvajajo storitve, ki uporabljajo občutljive, osebne in druge podatke in informacije, ki jih država ne želi shranjevati izven svojega okolja. (NIO, 2019).

Ministrstvo za javno upravo.

Z novo strategijo smo določili šest ključnih strateških ciljev, za njihovo realizacijo pa sprejeli vrsto ukrepov in aktivnosti (Slika 1). V nadaljevanju bomo podrobneje opisali 3. strateški cilj **-skrb za nadaljnjo uporabo in povečanje dostopnosti digitalnega gradiva.**

	Ukrepi	Aktivnosti	IZDELKI
1 Skrb za arhivsko e-gradivo pri ustvarjalcih in njegov prevzem v e-ARH.si	4	11	
2 Skrb za dolgoročno ohranjanje gradiva v digitalni obliki v e-ARH.si	13	35	
3 Skrb za nadaljnjo uporabo in povečanje dostopnosti arhivskega gradiva	1	5	
4 Aktivno sodelovanje z drugimi sorodnimi inštitucijami doma in v tujini	2	8	
5 Podpora strokovnemu razvoju zaposlenih pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in v arhivih.	1	2	
6 Zagotavljanje kakovosti e-ARH.si v skladu z modelom CAF in promocija	2	4	

Slika 1: Strateški cilji ter ukrepi in aktivnosti za doseganje teh ciljev

Arhivisti v okviru slovenskih javnih arhivov se zavedamo pomena obsega digitalnega gradiva in s tem povezanih izzivov predstavitve njegovih vsebin tako najširši javnosti – to je ljudem, kot tudi drugim sistemom – strojem. V ta namen ob zajemanju vsebinskih in tehničnih metapodatkov arhivskega gradiva posebno pozornost posvečamo tudi problemom zajemanja in oblikovanja kontekstnih metapodatkov, ki bodo omogočali praktično uporabo digitalnega in tudi fizičnega arhivskega gradiva. Enako posebno pozornost posvečamo tudi digitalizatom, ki jih obravnavamo tako s tehnološko tehničnega kot tudi z vsebinskega stališča s ciljem zagotavljanja njihove splošne dostopnosti. S tem želimo hkrati povečati tudi standard materialnega varovanja njihovih originalnih fizičnih oblik. Eden pomembnejših strateških ciljev razvoja e-ARH.si je vsem zainteresiranim uporabnikom (ljudem in sistemom) omogočiti dostop s kateregakoli mesta do najboljših e-rešitev z namenom ohranjanja in uporabe digitalnega gradiva. Posebno pozornost namenjamo ranljivim skupinam²⁴, zato želimo prilagoditi rešitve s področja e-arhiviranja kot tudi samo digitalno gradivo njihovim potrebam. Za doseg te strateških ciljev smo sprejeli naslednje ukrepe in aktivnosti:

1. Opremiti vse čitalnice slovenskih javnih arhivov s prilagojenimi tehnologijami za podporo dostopnosti in uporabe digitalnega gradiva ranljivim skupinam.
2. Vzpostaviti virtualne arhivske čitalnice za vse slovenske javne arhive ter s tem končnim uporabnikom omogočiti oddaljen dostop do digitalnega gradiva.

²⁴ V projektu med ranjive skupine štejemo: slepe, slabovidne, gluhe in naglušne osebe.

3. Arhivsko gradivo je zapuščina naše skupne preteklosti in je kot kulturna dediščina dostopno vsakomur. Žal pa arhivsko gradivo vsebuje tudi podatke, ki se nanašajo na posameznike in njihove medsebojne odnose. Nekateri od teh podatkov so takšni, da ne bi želeli, da bi bili dostopni vsakomur, saj bi lahko povzročili razkritje njihovih najbolj intimnih razmišljanj in dejanj. Zato smo sprejeli ukrep, da bomo poiskali in nabavili ali razvili programsko opremo za avtomatizirano razpoznavanje in anonimizacijo z zakonom varovanih podatkov ter ga implementirali v DRO.
4. Prilagoditi digitalno gradivo za omogočanje dostopa ranljivim osebam na njim ustrezen način.

Med kazalnike uspeha projekta na področju dostopa ranljivim skupinam smo določili razvoj programskih orodij za naročanje in uporabo arhivskega gradiva s strani vseh zainteresiranih uporabnikov ne glede na njihove zmožnosti oziroma njihovo prilagoditev (prilagoditev spletnih strani javnih arhivov, virtualna arhivska čitalnica, prilagojena za dostop ranljivim skupinam), nabava specialne strojne in programske opreme v čitalnice, namenjene ranljivim skupinam in število popisnih enot digitalnega gradiva, prilagojenih za dostop ranljivim skupinam (ciljna vrednost 1000).

REALIZACIJA PROJEKTA DOBRO LETO PRED NJEGOVIM ZAKLJUČKOM

Formalni pogoji za začetek projekta e-ARH.si: ESS 2016 – 2020 so bili vzpostavljeni jeseni 2016. Dobro leto pred zaključkom projekta smo nekaj ukrepov in aktivnosti v okviru posameznih strateških ciljev že uspešno realizirali, nekateri pa so seveda še v izvajanju skladno s projektnim planom. V nadaljevanju so kratko predstavljeni dosedanji rezultati v okviru tretjega strateškega cilja.

Dosedanje rešitve, ki se nanašajo na skrb za digitalno gradivo pri ustvarjalcih in prevzem v e-ARH.si (tretji strateški cilj):

- Vseh sedem čitalnic slovenskih javnih arhivov smo opremili s specialno strojno in programsko opremo za podporo dostopnosti in uporabe digitalnega arhivskega gradiva za ranljive skupine: za vsako čitalnico komplet petih ročnih lup, prenosno električno lupo, bralnik in povečevalnik zaslonske slike, OCR (Optical Character Recognition) program za prepoznavanje besedila, namizno svetilko z LED osvetlitvijo, mobilno indukcijsko zanko ter zaposlene v čitalnicah usposobili za delo s to opremo.
- Prilagodili smo spletne strani javnih arhivov skladno s smernicami WCAG 2.0 oz. WCAG 2.1²⁵.

²⁵ Smernice WCAG - Web Content Accessibility Guidelines so smernice za dostop do spletnih vsebin.

- Izdelali smo specifikacijo virtualne arhivske čitalnice, ki smo jo kratko poimenovali VAC. Ta je predstavljala temelj za pripravo projekta za izvedbo, ki smo ga izdelali skupaj z na javnem natečaju izbranim informacijsko-tehnološkim podjetjem. Z izbranim izvajalcem smo ves čas sodelovali pri razvoju, smo v zaključni fazi testiranja programskega orodja, predviden zaključek razvoja VAC pa je novembra to leto.
- Ker smo v okviru projekta načrtovali tudi **prilagoditev različnih vrst arhivskega gradiva ranljivim skupinam** (film, listina s pečatom, spisovno in slikovno gradivo, predvsem fotografije, plakati in letaki, zvočni posnetki), smo morali poiskati strokovnjake, ki obvladajo različne tehnike: zvočni opis oz. avdiodeskripcijo, pretvorbo pisnega besedila v zvok, digitalizacijo gradiva s prepoznavo besedila (OCR), replike, kopije, pretvorbo v brajico, pretvorbo zvoka v tekst. Zaenkrat smo za potrebe dostopa ranljivim skupinam **prilagodili film** režiserja Jožeta Bevca iz leta 1977 z naslovom **To so gadi** (SI AS 1086/1219). Najprej smo pridobili vse potrebne pravice za prilagoditev filma ranljivim skupinam. Da bi si film lahko ogledali vsi predstavniki ranljivih skupin, smo potrebovali film, ki bo opremljen z zvočnim opisom²⁶ (za slepe in slabovidne), opremljen s tolmačem slovenskega znakovnega jezika in podnapisi (za gluhe in naglušne) ter film z zvočnim zapisom (zvok na ločenem kanalu, da ga lahko preko slušalk spremljajo samo tisti, ki si to želijo ali potrebujejo), tolmačenjem v slovenski znakovni jezik in podnapisi (Slika 2). Za načrtovano prilagoditev smo morali najprej pridobiti vse potrebne pravice. Nato smo izvedli še več javnih naročil (za zvočno opisovalko, za studio za snemanje in montažo zvočnega opisa, za izvajalca snemanja in tolmačenja v znakovni jezik). Tako prilagojen film *To so gadi* smo premierno brezplačno predvajali²⁷ v Slovenski Kinoteki na predvečer dvodnevne tretje mednarodne konference projekta e-ARH.si. Projekcija je bila dobro obiskana, saj si jo je ogledalo 94 gledalcev od 120 prostih mest. Večino publike so predstavljale ciljne skupine, torej gluhi in naglušni ter slepi in slabovidni obiskovalci.

Slika 2: Primer prilagoditve filma - poleg tolmačke slovenskega znakovnega jezika in podnapisov (za gluhe in naglušne) ter je za slepe in slabovidne, je zvočna opisovalka prizor opisala takole: »Na stopnišču v hiši poteka sestanek stanovalcev. Starejši moški se repenči.«

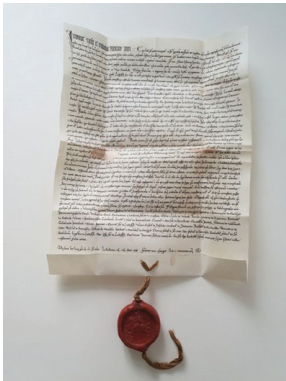
²⁶ Slepí gledalci brez opisa ne morejo zaznati prostora/prizorišča dogajanja v filmu. Zato jim te podatke poda zvočni opisovalec.

²⁷ Projekcija je potekala v torek, 06. novembra 2018 ob 20. uri.

Prilagodili smo tudi listino s pečatom: izbrali smo ustanovno listino cistercijanskega samostana Kostanjevica na Krki (SI AS 1066, Zbirka listin, št. 7) iz leta 1249 (Slika 3). Želeli smo izdelati kopijo listine, ki bo čim bolj podobna originalu in bi bila namenjena predvsem slepim in slabovidnim, da bi jo lahko tudi potipali brez da bi jih skrbelo morebitno poškodovanje arhivskega gradiva. S tega vidika je kopija listine s pečatom zanimiva tudi za vse ostale obiskovalce.

Slika 3: Ustanovna listina cistercijanskega samostana Kostanjevica na Krki – original.

Slika 4: Replika listine (prednja stran). Pri izdelavi replike listine je bil uporabljen kozji pergament, obstojni tuši črnila za zapis, naravni vosek in parafin v razmerju 2: 1, bombažna preja Ljubica, št: 455, 24, 320 in 352.

Za repliko listine s pečatom (Slika 4) smo, podobno kot pri prilagoditvi filma, potrebovali pomoč različnih strokovnjakov: strokovnjaka, ki je iz kozje kože izdelal pergament, strokovnjake ki so izdelali pečat (z uporabo moderne tehnologije – tridimenzionalnega posnetka in tiskanja, s pomočjo silikonskega

kalupa in voska, bombažne vrvice skoraj enakih barvnih odtenkov kot original itd.).

Trenutno prilagajamo tudi zvočne zapise²⁸ in zbirko fotografij²⁹ saj so zvočni posnetki nedostopni za gluhe, delno tudi za naglušne uporabnike.

ZAKLJUČEK

Razvoj slovenskega e-arhiva e-ARH.si poteka skladno s strategijo in njenim izvedbenim načrtom. Dobro leto pred zaključkom projekta e-ARH.si se slovenski javni arhivi že lahko pohvalimo s prvimi rešitvami, s katerimi posodabljammo postopke arhiviranja iz dosedanje arhivske prakse in jih predstavljamo v digitalni svet. S pridobljenimi rešitvami bomo omogočili dolgoročno ohranjanje tudi digitalnega arhivskega gradiva ter njegovo nadaljnjo uporabo s strani vseh zainteresiranih uporabnikov ne glede na njihove zmožnosti.

VIRI IN LITERATURA

- Ministrstvo za kulturo – Arhiv RS. e-ARH.si 2010 strategija: Strategija razvoja slovenskega javnega elektronskega arhiva e-ARH.si 2010–2015 in IzNačrt e-ARH.si 2010: Izvedbeni načrt strategije razvoja slovenskega javnega elektronskega arhiva e-ARH.si za obdobje 2010–2015. 2010. URL http://www.arhiv.gov.si/fileadmin/arhiv.gov.si/pageuploads/zakonodaja/Predlog_str__e-ARH.si_1.5.pdf (5.8.2019).
- Hajtnik, T. Doseganje kazalnikov uspeha pri projektu e-ARH.si: ESS 2016-2020. V: Gostenčnik, N. (ur.). Osebni in drugi občutljivi podatki pri ustvarjalcih in v arhivih : knjiga povzetkov = Personal and other sensitive data at record's creators and in the archives: book of abstracts. Maribor: Pokrajinski arhiv. cop. 2019, str. 23-24.
- Ministrstvo za javno upravo. Akcijski načrt e-uprave do leta 2010: AN 2007/2010). 2010. URL: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/cns/doc/0702041809022_akcijski_nacrt_do_2010.pdf (5.8.2019)
- Ministrstvo za kulturo – Arhiv RS. Strategija in izvedbeni načrt razvoja slovenskega elektronskega arhiva 2016 – 2020. 2016. URL: http://www.arhiv.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/5850/ (5.8.2019)..
- NIO. Državni računalniški oblak DRO. 2019. URL: <http://nio.gov.si/nio/asset/drzavni+racunalniski+oblak+dro> (14.7.2019).
- Projektna dokumentacija projekta e-ARH.si: ESS 2016 – 2020.

²⁸ Odločili smo se za prilagoditev avdio-video gradivo Urada Vlade RS za komuniciranje in njegovih predhodnikov, fond SI AS 2057 Urad Vlade Republike Slovenije za informiranje, 1991-2005.

²⁹ Odločili smo se za prilagoditev fotografij Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana (fond SI AS 1630, približno 1800 fotografij).

- Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008-2011 (ReNPK0811). Uradni list RS, št. 35/2008.
- Standard ISO 14721:2003: Space data and information transfer systems – Open archival information system – Reference model je v strokovnih krogih znan tudi kot model OAIS (Space data and information transfer systems – Open archival information system – Reference model).
- Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG). Uradni list RS, št. 42/2017.
- Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1. 2019. URL: <https://www.w3.org/TR/WCAG21/> (28. 07. 2019).
- Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (ZAGA). Uradni list RS, št. 20/97.
- Zakon o elektronskem poslovanju in elektronskem podpisu (ZEPEP). Uradni list RS, št. 98/2004.
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). Uradni list RS, št. 30/2006, 24/2014.

e-ARH.si

Ministrstvo za kulturo RS, Arhiv Republike Slovenije,

Center IRIS
Center za izobraževanje, rehabilitacijo, inkluzijo in svetovanje
za slepe in slabovidne

Ljubljana, 2019